

РІДНА ШКОЛА

УКРАЇНСЬКА

ЧИТАНКА

Для другої класи.

Після нового правопису.

Нове, перероблене видання.

*Накладом Української Книгарні
660 Main St., Winnipeg, Man.*

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

„Учітєся брати мої
Думайте читайте

І чужому научайтєсь,
Свого не цурайтєсь“.

Тарас Шевченко.

РІДНА ШКОЛА

УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА

Для другої класи.

Після нового правопису.

Нове, перероблене видання.

UKRAINIAN BOOKSELLERS
1740 WIS. CAMPAU AVE.
EASTLON 12 MICH. USA
TEL. 3-0933

Накладом Української Книгарні
660 Main St., Winnipeg, Man.

1. Молитва школяра.

Боже Отче, глянь на діти,
На дрібненькі Твої цвіти!
Світи сонцем і зіздами
Над малими школярами!

Дай нам сили і охоти
До науки, до роботи;
Чемність цвітки, серце гоже,
Пильність пчілки дай нам, Боже!

Щоб росли ми здоровенькі
На потіху батька, неньки;
Дух святий най з нами буде,
Щоб з нас стали добрі люде!

2. Рідна хата.

„Скажіть мені, тату, чому наша хата, хоч невелика і небагата, а така мила?“ спитав раз Никольцьо.

„Правда, що мила,“ — відповів батько. — В тій низенькій хатині ти родився, виріс і виховався. Кожний кутик, кожний наряд тут для тебе дорогий. Гляди от на цю колиску, що в ній спить тепер твоя маленька сестричка. І ти в ній колісь лежав і спав. Не умів ти тоді ще нічого розпізнавати, знав лише сміятися і плакати. Нераз коли ти заплакав, брала тебе зараз мати на руки, бавила і голубила, та приспівувала тобі. Тут на тім помості зачав ти перший раз ходити, а пізніше бігати і скакати. Коли ти підріс, сідав побіч батька і матері до снідання, обіду і вечері. Перед образами, що украшають нашу хату проводила тобі мама перші

молитви. З тої хати післали тебе родичі перший раз до церкви, а відтак до школи. Бачиш отже, Никольцю, длячого рідна наша хата нам така мила. Коли підростеш, полюбиш її ще більше тай пізнаєш, що нам нічо не є так мило і дороге, як своя рідна хата.“

3. Хатина.

Стоїть хата небагата, солом'яна стріха;
Причілочки у китицях, мальовані вікна;
Ще і приспа попри хаті, а хата біленька,
На подвір'ї, як барвінок, трава зелененька.
І садочок, як віночок, хатину квітчає,
У вікноце з неба сонце в хату споглядає.
Там чистенько і гарненько, там все у порядку
Сам Бог дбає, доглядає ту маленьку хатку.

4. Добра дитина.

Раз мати прикликала малого свого синка і сказала до него: „Антошку, возьми кошик з яблуками, іди і занеси бабуні, бо сьогодні її іменини. Привитай її красно, — а це яблуко даю для тебе, можеш його зїсти.“

Антошко поцілував матір в руку, взяв кошик, вложив яблуко своє до кишені і пішов до бабуні. — „Бабуню, бабуню!“ — промовив при вході: — „Витаю Васнині з іменинами.“ І подав кошик з яблуками, кажучи: „Це від мами!“ А витягаючи несміло своє яблуко з кишені, додав: „А це від Антошка!“

5. Як була я ще маленька.

Як була я ще маленька,
Лиш до ляльки спосібненька,
О науці не гадала
І о книжку не питала.

А тепер я трохи більша,
Тілом, духом вже сильніша
Тай про ляльку мало дбаю,
Більше пишу і читаю.

Ще учуся рахувати,
Гарно шити, вишивати,
І співати дещо вспію,
Бо пісень досить умію.

Хоч колись я вийду з школи,
Не забуду їх ніколи,
Буду все книжки складати,
Щоб лиш мала що читати.

І ви, сестри, ви дівчата,
Не дармуйте, небожата,
Школи ви не сороміться,
До науки всі горніться!

6. Око.

Маю одно око праве і одно ліве. Части його є: зіниця, білок і дві повіки. На повіках ростуть рісничі, а над очима брови. Ми дуже щасливі, що маємо здорові очі. Очима дивимося і видимо. Ними бачимо любих родичів і добру рідню. Бачимо людей, звірята і рослини. Бачимо небо з сонцем і зіздами. Здоровими очима видимо, бо в них маємо добрий зір. Зором розпізнаємо також барви річей. Бачимо, що є біле, чорне червоне, зелене, синє, жовте, сіве, буре, кресе, темне і ясне. Розріжняємо також зором, що просте а криве, тонке а грубе, вузке а широке, коротке а довге, мале а велике, низьке а високе.

Шануймо зір своїх очей. Не нахиляймося при читанню і писанню! Не читаймо і не пишім смерком! Не вдивляймося в сонце і в ясне світло! Не натираймо

очей пальцями! Хто має слабкий зір, той не видить добре. Хто не має зору, той сліпий. Сліпі люди то дуже нещасливі каліки.

7. Отець і діти.

Один отець мав кількоро дітей. Коли вже чувся близьким смерті, прикликав до себе всіх, а взявши кілька прутів, звязав в пук, і подав найстаршому синові, щобн його зломив. Цей надармо силувався, та не міг переломити звязаних прутів. Подав потім цей пук прутів другому, той третьому і так дальше; але жаден не зломив. Тоді отець розв'язав пук, дав кожному по одному прутикові і казав зломити. А кожний зломив тепер легко. Тоді відозвався отець до них: „Милі діточки! беріть собі приклад з того по моїй смерті. Доки будете в купі і згоді, доти вас ніщо не поконе; а як тільки розділитеся і повадите, то найменша сила вас легко переможе.“

Де незгода, там часто пригода.

Чи є що краще, краще в світі,
Як у купі жити,
З братом добрим добро певне
Пожить, не ділити.

8. Всевидяче око.

Гриньо мав старшу сестру Настуню. Коли раз родичів не було дома, сказав брат до сестри: „Настуню, пошукаймо собі чого доброго зісти!“

„А чого-ж би ти хотів?“ — спитала Настуня.

„От ходім до комори, наберім собі сира зі сметаюю і з'їджмо!“ — сказав Гриньо.

„Не можна, Гриню, мати знає, кільки сира і сметани лишила! Зараз спостереже шкоду і догадається, що то ми завинили“ — відповіла Настуня.

„То наберім собі оріхів з мішка; цього вже не догляне ні тато, ні мама“ — говорив Гриньо.

„Не можна, братчику; оріхи великі, родичі порухували і знають, кільки їх є в мішку“ — відповіла Настуня.

„Ну, то ходім до ями; там є велика купа яблук, наберемо трохи і ніхто не спостереже того“ — говорив скоренько Гриньо.

„Любий братчику, я бачу, що ти забув про одно око, що то завсігди, всюди і всьо видить. Чи для марного ласуньства малиб ми грішити і потайно брати то, що не наше?“ — спитала здивована Настуня.

Гриньо змішався і відповів заляканий: „Ах, правду кажеш, люба сестричко. Я думав о ласощах, та забув про всевидяче око Боже. От берімся до своєї роботи та не думаймо о ласощах більше!“

9. Отець і учитель.

Добрий раз отець
Вчителя питав,
Як би син його
Добру долю мав.
А учитель той
На вітця глядів,
Мило усміхнувсь
І так відповів:

„Треба, щоб Ваш син
Всюди з Богом був,
Ніколи в життю
Церкви не забув.
Треба, щоб синок
В школі ся учив,
Та у всіх ділах
Правдою лиш жив.“

10. Ухо.

По боках голови маю двоє уший; одно ухо праве, а друге ліве. Ними слухаю і чую. Чую милу мову ро-

дичів, рідні і других людей. Прислухуюсь співові птиць і відзивам інших звірят. Чую спів в церкві і науку в школі. Чую також, як шумить вода, шелестить листя, тарахкотить млин, скрипить віз, тупотять коні. Маю добрий слух.

Є люде, що не дочувають тихої бесіди людей. Вони не чують ні шуму вітру, ні далекого відгомону дзвонів. Кажемо тоді, що ті люде мають тупий слух. А є також люде, що не чують ні крику, ні стуку, ні грому, ні голосу дзвонів, ні гуку вистрілу. О них кажемо, що є глухі. Коли дитина уродилася глухою, то не навчиться говорити і стане глухо-німою.

Шануймо слух! Не довбаймо в ухах, не кричім нікому нагло до уха, не тягнім нікого за уха! Обминаймо за велику стукотню! Уважаймо, щоби не ослабити і не стратити доброго слуху.

11. Найгірший сирота.

Холодна осінь. Сіє дрібний дощик. Дорогою йде хлопець обдертий, босий. Сирота він нещасний. Зазнав він лише горя, у наймах прожив молодий вік, робив, робив, та і чобіт не має. Йде дорогою, а на серці важко, сльози очі заливають. Аж ось коршма придорожна, а до неї заїжджає четвернею у повозі якийсь пан. Ще важче стало хлопцеві.

— Господи — думає він: за що така кривда? В мене чобіт нема а цей четвернею їздить. — Дивиться, аж слуги виймають з повоза безногого каліку пана. Пішов наш хлопець далі та вже не сумує.

— Най він четвернею їздить, а я ногами буду бігати, подумав він собі і вже ніколи не нарікав.

12. Хлопець-сирота.

Один він зістався у хаті,
Один і на світі зіставсь,
Бо тата не має, а з ненькою вчора
Хлопчина на вік розпращавсь.
Умерла матуся. Хатина сумує,
І пустокою стала вона, —
Тепер лиш у найми сирітці
Лишилася стежка сумна.
І взяв він на плечі торбину,
Пошарпану шапочку взяв,
Замкнув свою пустку-хатину
І в найми з села почвалав.

13. Тарабан.

Учитель купив своєму синові тарабан. Хлопець тішився своїм тарабаном, припинав собі його до пояса, бубнив і машерував то сюди, то туди. Інші діти збиралися часто також коло нього і машерували з ним мов жовніри. Одного дня ходив він коло школи і бубнив, як звичайно. Коло школи стояла хата одного господаря. З тої хати вийшла господиня і сказала: „Дитинко, перестань бубнити коло нашої хати. Тут лежить мій хорий син, а твоє бубнення причиняється йому до більшої хвороби!“

Добрий хлопець послухав просьби сусідки, перестав бубнити, вернув до кімнати і занявся іншою роботою. А коли хотів бубнити, то з тарабаном ішов у таке місце, де би не перешкаджав нікому. Всі люде в селі любили того хлопця і називали його чемною дитиною.

14. Барабан.

Тарабан — барабан
Бубнить, гуркотить, гуде,
Нікому спати не дає.
Хтоб думав, що він страх вельможний!
А тут гуде він — бо порожний.
Хто розуму не має,
Також таким буває.

15. Подвіря.

З хати виходжу на подвіря. Воно досить просторе, а завсїгди чисто позамітане. З одного боку подвіря стоїть гарно позамітана хата з коморою, а з другого боку стайня з возівнею, дровітнею і будою для пса. Побіч стайні є гноївня або гноїще. Трохи далше видно гумно з шопою та стодолою.

У доброго господаря є при подвірю кїрниця з журавлем або колесом і ведром. Кїрниця звичайно оцимбрована делями досить високо, щоби до неї не текла ані дощівка, ані взагалі нечиста вода. Воду з кїрниці набираємо чистими збанками або коновками. Побіч кїрниці є деревяне корито до поєння худоби.

По подвірю ходять кури і курята. І я ходжу, бігаю і бавлюся на нїм з братом або з сестричкою. В часі забави уважаємо, щоби не впасти, не повалитися і не скалічитися. Не зближаюся і не заглядаю до кїрниці, бо міг би я впасти до неї і втопитися. Просто подвіря від дороги є брама або ворота в плоті або в паркані. Побіч брами буває і фіртка. Ворота, брама і фіртка зроблені так, що їх можна замикати і відчиняти.

16. Песик і котик.

Песик у буді за дня все лежить,
Звитий в клубок, то дрїмає то спить,

Але всю нічку не спить він до рана,
Тільки пильнує майна свого пана.
Котик же хитрий, на присні сидить,
Очі він жмурить, та все муркотить:
Колиж він миши в норі де зачує
Зараз підходить і справно полює.

17. Колись — а нині.

Нині наш народ, опинившись під чужою владою, занепав і матеріально і культурно. Позбавлений рідної школи, не може жити самотійним життям. Та в давнині інакше воно було. Коли бували на Україні чужинці, то їх дивувала висока наша культура. Павло Алепський, який в році 1652. їхав через Україну в Москву, пише про нас: „Козацькі малярі навчилися від Франків малювати прегарні ікони, а то й образи з живих людей. Мало не всі Українці, їх жінки і доньки вміють читати і добре знають порядок Служби Божої і церковні співн. Пан-отці вчать сиріт і не дають їм вештатися без діла по вулицях. Черниці Вознесенського монастиря усі не тільки письменні, а навіть високо вчені і самі пишуть багато наукових й інших творів. Ігумени люде вчені, знавці права, філософії і красномовці. Коло Печерської Лаври є прегарна славна друкарня, яка обслуговує весь край. З неї виходять церковні книжки, прегарно надруковані, на великих паперах малюнки значніщих місцевостей і країн, ікони святих, наукові розвідки та інше. Українські співн потішають душу, вилічують від туги, бо голоси у них гарні і спів той іде з самого серця. Вони дуже люблять співати з нотів ніжні, любі співн“.

Другий чужинець, данський посол за Петра Великого Юсто Юлій, який вертав через Україну до дому, пише у своїх записках: „Жителі козацької України живуть щасливо, займаються — чим кому охота; той купує

— продає, той ремествує, той чим іншим промишляє. До церкви всі вони йдуть з молитвенниками в руках, тоді як у Московитів навіть і бояри неписьменні. Всі Українці дуже щирі, ввічливі й охайні, всі одягаються чепурно і чепурно удержуються свої оселі.

От як свідчать чужі люде про нас ще в XVII. віці.

18. Іван Франко.

Це найбільший український письменник. Син сільського коваля з Дрогобиччини вже змалку звик був бачити тяжку працю і її поклав собі метою життя для добра українського народу.

Писав він багато і різного: писав прегарні поеми-вірші, писав повісті, учені розвідки, драматичні твори, перекладав з чужих мов на українську. З його повістей найбільша історична повість з часів нападу Татар на Галичину, п. з. „Захар Беркут“. З поем найкраща „Панські жарти“, в якій змалював автор послідні часи панщизняного лихоліття в Галичині і перший Великдень на волі. Складав також Франко твори і для молодіжи, з яких найбільш подобається старим і молодим історія „Лиса Микити“.

Франко помер у Львові у час воєнної заверухи 1916 року. До кінця життя вірив він у відродження українського народа і віщував йому:

„Та прийде час і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі...“

19. Хто ми?

Ми — Українці. Це ім'я ріднить нас з великим українським народом, який живе в Галичині, Буковині, Прикарпатській Україні, Холмщині, Підляшшу, Полісся, Подільщині, Київщині, Катеринославщині, Херсонщині, на Кубані, над Доном, у Вороніжчині і в Бесарабії. Ще живуть Українці посеред Москалів в губернії Саратовській, на Сибірі й в Америці. Всіх Українців буде до 44. мільйонів.

20. Тарас Шевченко.

Найбільший український поет-кобзар. Він перший у своїх творах вияснив народові, защо „боролись ми з Ляхами, защо скородили списами московські ребра“. — Шевченків „Кобзар“ став святою книгою Українців. У днях горя і нещастя черпаємо відтіль надію і науку. Шевченко остро виступав проти поневолення народу і його могутні поезії показали Московщині, що український народ не загинув, що в ньому захована невмируча сила.

Є про Шевченка між народом один переказ, в якому кажеться, що Тараса царський уряд прикував до стовпа на Сибірі. Той стовп уже підігнів, а як він зовсім зігнине, тоді Шевченко має знова вернути до своїх. І нині той переказ сповняється. Стовпи, на яких опиралося царське самодержав'є, вже підігнули; розсипалася російська держава — на руїнах її виростає поволі але певно українська держава. Думи - пісні Шевченка зайшли нині під кожну стріху — вертає Тарас до своїх. Дасть Бог, сповниться це віщування і в Галичині і ми разом з нашими братами там за морем єдиними устами і єдиним серцем помянемо батька Тараса незлим, тихим словом.

21. Рідна мова.

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває.
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.

Як ту мову мож забути,
Якою учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила?
Як ту мову мож забути? —
Таж звуками тими
Ми до Бога мольби слали
Ще дітьми малими!
У тій мові ми співали,
При грі розмавляли,
У тій мові нам минувшість,
Нашу розказали.

Ой тому плакайте, діти,
Рідненькую мову
І учіться говорити
Своїм рідним словом.

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.

22. Рука.

Маю дві руки. Ними дотикаюся різних предметів.
Коли в руки возьму грудку льоду, то чую, що лід зимний;
а коли руку вложу в огріту воду, то чую, що вода тепла.

Колиж на руку положу залізну кулю, а відтак таку
саму дерев'яну, то чую, що залізна куля тяжка, а дере-
в'яна легка. Як же рукою доторкнуся каміння і глини,
то чую, що камінь твердий, а глина м'ягка.

Коли рукою поведу по корі дерева, а відтак по шибі вікна, то чую, що кора шерстка, а шкло гладке. Як же знов кінцями пальців діткнуся полотна чи сукна, то чую, що одно полотно чи сукно є тонке, а друге грубе.

Сліпі люде пізнають різні предмети дотиком своїх рук. В руках і в цілім тілі маємо чуття.

23. Швачка.

В однім селі побудувала громада нову школу. До тої школи спровадився небавом учитель.

Добрий учитель спостеріг, що жадна дівчина, хоч би найстарша, не вміє ні шити ні латати білля. Попро- сив він свою жену, щоби занялася наукою шиття. Жена його згодилася на це і небаром розпочала науку шиття. З початку та робота ішла досить тяжко. Деякі дівчата нерадо бралися до цієї роботи, інші училися її дуже не- дбало. З кільканацяти дівчат ледви одна, Ірина, вчп- лася шильно шити, латати, краяти і вишивати (мере- жити).

По кількох літах Ірина уміла вже скроїти й ушити кожне білля і кожну жіночу одіж. Собі, родичам і рідні шила сорочки, спідниці, запаски, простирала і таке інше.

Коли в свята убралася в гарно вишиту сорочку, хусточку, спідничку і запаску, а інші дівчата питали її, хто то все шив і мережив, відповідала вона: — „Все те я сама краяла і шила. Та не лиш це я шила — шлю все і родичам й іншим людям.“

Інші дівчата завстидалися, що вони, хоч ходили до школи, не вміють всего того, що Ірина. Ходили тепер до Ірини і просили її, щоби їм шила білля й одіж. Ірина шила і зарабляла тим способом багато грошей.

24. Співанки швачки.

Наперсток вже маю
І голки маленькі,
Ножички сталеві
Тай нитки тоненькі.
Звої полотна вже
Мама набілила —
Ах, коби я скоро
Шити ся навчила!
Вшила би собі я
З полотна катанку,
Вбрала би в сорочку
Сироту Маланку.

Братови малому
Вишию свитину,
На неділю, свята
Гарну одежину.
Сорочки пошию
Татови і неньці,
Братови Олексі
Тай сестрі Оленці.
Тішитися буду,
Що вже вмію шити,
Що сама на себе
Зможу заробити.

25. Осінь.

По літі наступає осінь. Є то холодна пора року. Вона починається зараз по святі Різдва Матері Божої. Сонце світить що раз коротше. Маємо що раз коротші дні, а що раз довші ночі.

Осінь — то багата пора. В садах стрясають сливки та зривають яблука, грушки й оріхи. З грядок викопують ярини і витинають капусту. В полях і городах копають бульби і ломлять кукурузу. Господарі обсівають поля житом та пшеницею. Газдині сушать і труть лен та коноплі.

Цвіти на городах і полях вянуть і никнуть. Листя на деревах і корчах жовтіє та спадає на землю. Бузьки ластівки і деякі другі птиці відлітають у тепліщі краї. В садах, у полях і лісах утихає їх спів. Комарі і мухи, пчоли і муравлі ховаються і засипляють. З кожним днем робиться холодніше. Часто маємо мраку, дощ, вітер і сніг.

26. Діти і ластівка.

Ластівочко, щебетушко,
Деж ти від нас, птінчко, йдеш?
Щож ти нам з чужого світа,
З теплих країв принесеш?
— Принесу вам весну гожу,
Принесу вам рожу-цвіт,
Лиш учіться, любі діти,
Ой учіться, вчіться, вчіть!

27. Добре серце.

Було то в осені. Юрцьо переходив коло хати свого сусіда. Сусід обривав виноград і складав у кіш. Юрцьо поздоровив сусіда гарно, а цей дав йому галузку зрілого винограду. Урадуваний хлопець подякував за дар і хотів їсти.

В тій хвилі прийшло йому що іншого на гадку. Попрацював сусіда і пішов до дому. В хаті мав хорого братчика. Йому то задумав він дати свій виноград.

Пішов відтак до мамі, показав їй свій виноград і сказав, від кого має. Спитав також, чи хорим вільно їсти виноград. Коли мама дозволила, він сказав, що цей виноград хоче дати братчикови. Мама похвалила його за те. Добрий Юрцьо побіг чим скорше до хорого братчика, дав йому свій виноград і тішився, що йому смакував. Мати радувалася добротою свого Юрця.

28. Осінь.

Не щебече соловейко
В гаю зелененькім,
Він лишив своє гніздочко
В корчику маленькім.

Вже й не кує зазуленька
В лузі над водою,
Полишила рідну землю
Кругом сиротою.

З ними й другі пташенята
В віреї полетіли:
Осталися сумні гаї
Й ліси заніміли.

З дерев листя поспало,
Тепла вже не має,
Холод землю опустілу
Інеєм вкриває.

Лиш з далека гайвороння
Крачучи сумує
Та на рідний край наш любий
Зиму вже віщує.

29. Ніс.

Межи очима понижче чола маю ніс. Носом нюхаю і пізнаю, що пахне мило, що воняє немило, а що зовсім не має запаху. Фіялка, рожа, пчільний віск, свіжий хліб пахнуть мило. Гній, зігниле яйце і зіпсоване мясо, вонять немило. Маю нюх.

Нюхом пізнаю, чи в кімнаті воздух чистий, чи зіпсований; чи в хаті сухо, чи вогко. Нюхом розрізняю лагідний запах цвітки від острого запаху цибулі. Нюхом достерігаю, що одні річи пахнуть а другі смердять.

Щоби мати добрий нюх, треба ніс удержувати завжди чисто. Треба його часто мити і носити при собі хусточку або платок. Дуже то погана привичка пальцями довбати в носі; це ранить ніс і ослабляє нюх.

30. Говори правду!

Богданко був правдомовним хлопцем. Він знав вже добре, що лише ті діти говорять неправду, що не шанують ні себе, ні старших.

Одного разу дарував йому батько красний ніжик. Богданко утішився ним дуже, побіг до городу і хотів переконатися, чи ніжик острий. В городі була моло-

денька яблінка. Не надумуючись довго, відтяв вершок гарного деревця.

На другий день прийшов батько до городу, а коли побачив ушкоджену яблінку, сказав гнівно: „Хто це зробив, гірко пожалує.“ Але о тім збиточнику ніхто не знав, лише Богданко. Коли учув, що батько гнівається, перестрашився і погадав собі: „Зле зробив я. Батько прийде до мене і буде питатися, а коли скажу, що я того не зробив, буде це лож, а неправди говорити не хочу.“

Богданко побіг скоро до батька і сказав: „Батьку, я ушкодив деревце, я зле зробив! Вибач мені!“

На те сказав батько до сина: „Тому що ти признався до вини, не буду карати тебе за то, щось зробив.“

Як перед родичами, так перед учителями в школі і перед іншими людьми говорив Богданко завсідні лише щирі правду. Це доброму Богданкові виходило лише на користь, бо за кожним разом дістав відповідне поучення або пересторогу; він ставався відтак осторожнішим і що раз ліпшим.

31. Хлопяче життя.

Веселе щасливе
Хлопяче життя,
Нас горе не давить,
Не тисне журба;
Сміємся, гуляєм,
Співаєм що дня —
Веселе, щасливе,
Хлопяче життя!

В зимі у санках ми
В заводі женем,
Весною з цвіточків
Віночки плетем;
У літі в городі
Грушки зрілі рвем,
На осінь у полі
Картофлі печем.

32. Язик.

В роті маю язик. При помочі язика говорю, шепчу, розмавляю, співаю і молюся. За його поміччю їм овочі, хліб і всілякі страви, а що воду, молоко і другі напої.

Язиком пізнаю, що сіль солона, а полин гіркий, що мід солодкий, а оцет квасний; що страва посолена або недосолена. Маю смак в роті і на язиці.

Смаком довідуюся, що зрілі овочі смачні, а незрілі терпкі; що свіжа сливка смачна, а гнила несмачна. Смаком розріжняю, чи напшток є пивом, чи вином, водою чи сцтом, чи страва пісна чи омащена.

Зір, слух, чуття, нюх і смак — то наші змисли.

33. Три пари а одно.

Маю уший двоє а одні уста,
Чомуж то так ся стало?
Ото, що більше слухати треба,
А говорити мало.
Маю очей двоє, а одні уста,
Чи знаєш ти — длячого?
Щобим все більш дививсь довкола,
А говорив немного.
Маю ще дві руки, а одну губу,
Щож дасться тут повісти?
Ото за двох би робити треба,
А за одного їсти.

34. Смачна капуста.

Був погідний осінний день. Коло полудня вернула мама з поля і дала дітям теплої капусти. Старша донечка її, Ганя, стала їсти, а по кількох ложках сказала, що капуста неомащена добре, тому не смакує їй. „Не їдж тепер, Ганю“, — відповіла мама, — „вечером дістанеш ліпшої капусти.“

По полуденку сховала мама полишену страву в печ, помила і попрятала начиння, а відтак взяла з собою Ганю й обі пішли в город. Мама виконувала бульби, а

Ганя збирала їх у коробку і сипала до міха. Пізно вечером вернули обі до хати.

Ганя попросила їсти, бо була голодна. Мама пішла до кухні, принесла теплої капусти і дала їй спорий кавалок хліба. Ганя заїдала капусту смачно і говорила, що ця капуста ліпша і смачніша від полуденкової. На те усміхнулася мати і сказала: „То твоя капуста з полуденку; я її зовсім не домащувала. Тепер смакує вона тобі ліпше, бо ти голодна по роботі.“

Хто не їсть часто, а шильно працює, тому кожна страва завсїгди смакує.

35. Я — чоловік.

Читаю уважно і стараюся з а п а м'я т а т и те, що читав. Коли не буду частіше п о в т о р я т и, то можу все, що було в пам'яті, з а б у т и.

Як мене учать, то слухаю з у в а г о ю, думаю о т і м і можу це відтак другим о п о в і с т и.

Можу думати і свої гадки виповідати м о в о ю або п и с ь м о м. Але це можу робити лише так довго, поки живу.

За життя віддихаю, виджу, чую, говорю і працюю.

Моє тіло оживлює душа. Коли з чоловіка виходить душа, то він умирає.

Смерть є розлукою душі з тілом. Мертве тіло не живе, не думає, не віддихає, не видить, не чує, не говорить, не працює; воно вмерло, бо є смертне.

Душа не умирає; вона є б е з с м е р т н а і живе вічно. По смерті тіла вона іде на Божий суд, щоб відобрати нагороду або кару.

Маю, отже, смертне тіло, а безсмертну душу. А що душа оживлює моє тіло, то живу, можу м и с л и т и і д у м а т и, г о в о р и т и і т р у д и т и с я. Я чоловік.

36. Церква.

Коли в'їздимо до села або до міста, то зараз бачимо церкву. Вона вища і гарніша від усіх других домів, має бані з хрестами і дзвіницю з дзвонами.

В її стінах видно великі двері і вікна. При вході є хрестильниця зі свяченою водою. Зараз за дверми

є бабінець, а над ним хор для співаків. Напротив хору є великий, гарно пристроєний вітвар, заставлений іконостасом з царськими вратами. Побіч іконостасу бачимо два менші вітварі, а перед ними стіл з образом і хрестом. З одного боку того стола є амвона, звідки душпастир проповідує і поучує людей, з другого боку напротив амво-

на є крилос з церковними книгами, де дяк зі співаками співає. Ціла церква пристроєна образами, павуками, хоругвами і хрестами.

Церква — то дім Божий. Вона призначена для убогих і багатих, для добрих і злих, для здорових і хорих, для малих і великих, для живих і вмерлих. В церкві всі

рівні перед Богом. В церкві хрестили нас; там сповідають і причащають нас; до церкви спішимо в смутку і радості, в гаразді і в нещастю.

До церкви входимо покірно, там хрестимося, бємо поклони, клякаємо перед вівтарем і молимося до Бога. В церкві єднаємося з Богом, та утверджуємося у вірі, надії і любові.

37. Ісус Христос межи дітьми.

Ісус Христос ходив від села до села, від міста до міста й учив людей.

Раз навчав цілий день і над вечером хотів спочивати. Багато матерей, що були з малими діточками, хотіли приступити до Ісуса Христа і просили о благословення для своїх дрібних діточок.

Святі апостоли не хотіли припустити тих матерей з дітьми до утомленого Ісуса. Але Ісус побачив те, і сказав: „Позвольте цим матерям і їх дрібним діточкам приступити до мене. Ті діти невинні і для них призначене небо!“

Святі апостоли випустили щасливі матери і діти. — Ісус Христос клав на малі голови дітей Свої найсвятіщі руки і благословив їх.

Діти повинні всеблагого Ісуса Христа також дуже любити і робити все, чого він учить: слухати родичів і учителів, ходити до церкви і молитися, учитися пильно і вестися гарно. Такі діти будуть щасливі на землі і дістануться по смерті до царства небесного.

38. Пісня до Пресвятої Богородиці.

Пречистая Діво, Мати нашого краю,
З Ангелами і Святими Тя величаю,

2. Ти грішників з тяжкої муки
Через Твої спасаєш руки,
Не дай пропасти!

Тобі всі святії служать, Богородице,
І ми грішні Тебе славим, о Владичице,
2. Цілим серцем най же мило
Тобі служить наше тіло,
Мати чистая!

Хтож не знає ласки Твої? Ти всіх спасаєш,
В Підкамени всім потрібним поміч зсилаєш:
2. Темних, хорих і уломних
Ізціляєш там притомних,
Прощу-ж і мене!

39. Корова, кінь, вівця та собака.

Зійшлися одного разу в дворі корова, кінь, вівця та собака. Зійшлися тай почали розмавляти. І кожне себе хвалить. Корова каже:

— Годі вже вам себе хвалити. Ви кажете, які то ви гарні. А хвалитися треба не тим, чи гарний, чи ні, а тим, чи є з тебе добро, чи ні. От з мене є добро нашому господареві. У мене найбільше добра: кільки то я даю молока, а з молока кільки то всякої їди. Та ще і їдять моє м'ясо!

Почувши це кінь, розсердився. Він тупнув копитом, похитав головою тай сказав:

— Не хвалися своїм молоком та м'ясом. Ти сама нічого зробити не зможеш. Ну скажи мені: можеш ти возити господаря верхи, тягнути віз та сані, волочити борону?

Корова каже: „Ні, не можу.“

— Отож бачиш! — каже кінь. — Без твого молока люде прожнуть, а як я не заволочу ниви, то й збіж-

жа не буде, а без збіжжа і жити не можна. А хто до міста збіжже відвезе, щоби продати та всячини купити? Всеж то я! Отож і виходить, що не ти найкористніща, а я!

Вівця слухала, слухала тай собі ніжною затупала і почала:

— Ме-ке-ке! До міста збіжже відвезти або ниву заволочити можна і волом. А от ні з коня, ні з вола ні з корови вовни нема, нема й кожухів. А без свити, без кожуха хіба може жити чоловік? Та він замерзне в зимі, — нащо тоді йому й хліб, і молоко, і нива, і місто. Та ще я й молоко даю, і мясо з мене є, от є з мене за всіх найбільше добра.

Собака лежачи аж заскомлів:

— Дурні ви, дурні! каже, хваліться тим, що вас ріжуть та ваше мясо їдять, а зі шкір чоботи та кожухи шиють. Велике добро! А ти от скажи краще, мекеке-кало, деб ти було, як би я тебе від вовків не обороняв? Давноб уже тебе витягли вовки з хліва. Тай корові не минулось би! Отож я вас стережу! Тай не самих вас, а все господарське добро. Без мене злодії все добро порозтягалиб у господаря. Не булоб без мене нічого того, чим ви так пишаєтесь. Отож не величайтесь, бо найбільше добра господареві з мене!

Коли тут двором ішов господар тай почув всю їх розмову. Він каже:

— І чого ви то перечитесь? У кожного є своє діло, від кожного мені є користь. Не сперечайтесь а робіть кожне своє діло так, як треба, то всі будете мені любі.

40. Нещасна одіж.

Двоє дітей убрала мати в нову одіж. Але одіж Левка вже по місяцеві майже неподібна була до одежі Парані.

— Ах, якаж ти нужденна, сказала Паранина одіж до Левкової одежі. Щож то сталося з тобою в так корот-

кім часі? Чи ти лежала в болоті? Чи дровичася з псами, що така брудна і подерта?

— Ой, нещасна я! — відповіла з жалем одіж братчика. — Маю я дуже недбалого пана! Він не шанує мене, мене часто без милосердя, кидає мною в порох, бере мене на слоту, кладеться зі мною у сніг і лазить по плотах та деревах! Навіть мушу служити йому за хусточку до носа... Аж встидаюся за нього!

— О, дійсно ти бідна! — сказала знов одіж сестрички. — Вже по різних плямах, по незалатаних дірах та пообриваних ґузиках твоїх видно, що ти дуже нещаслива. Але не гризися і не нарікай, — чейже люде видять, що ти не винна тому. Вони знають, що який пан, такий крам.

— Я знов щаслива, що маю господарну паню, — говорила Паранина одіж дальше. — Я ще і нині виглядаю майже так, як перед місяцем: чиста і гладка мов нова. Моя пані шанує мене, не плямить і не валяє, чистить з найменшого порошку. Коли мене скине з себе, то вішає, або складає в чисте місце. Я служу своїй пані довго й убираю її, а люде говорять, що я чиста і гарна, і що моя пані порядна і господарна.

41. Чистий котик.

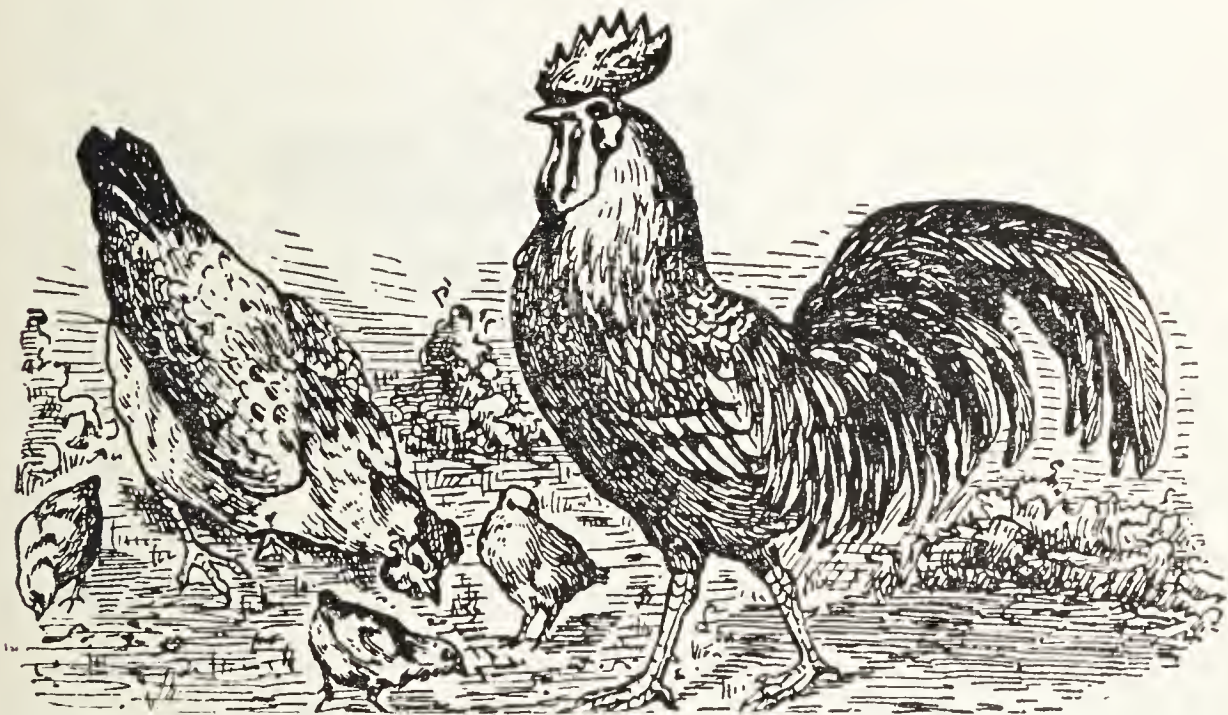
Кожний котик любить чисто	„Ні, мій синку“, мама каже,	
Митися лапками,		„Кіт не годен знати,
„Може він ворожить гості“..		Чи хто хоче загостити
Мовить син до мами.		До чиєї хати.“

Котик лижесь і вмиваєсь,
Бо він чистість любить...
Хто порядний, того радо
Кожний приголубить.

42. Кури, качки і гуси.

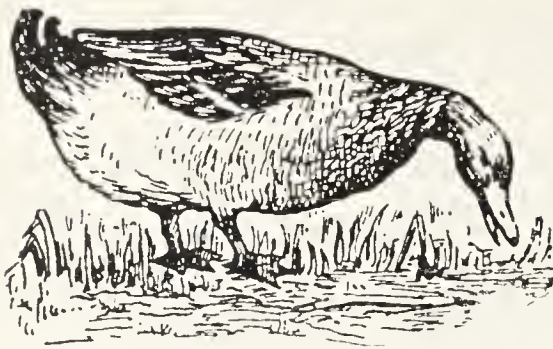
Когут, курка і курята — то кури. Між курми визначається головно когут своєю поставою. Стоїть просто й уважно розглядається на всі сторони. Він є дуже чуйний і при кожнім небезпеченьстві накликає кури до осторожности. Коли знайде зерно або хробачка, то скликає їх і ділиться з ними.

Голова когута украшена червоним, м'ясистим гребінцем, а горло двома червоними латками. Його дзьоб міцний і загнутий. Міцними ногами бігає скоро по подвір'ю і держиться на плоті.

Піря когута блищить гарними барвами, а особливо, його буйний хвіст. Когут будиться раненько і піє; з ним будяться і люде та встають до своєї роботи.

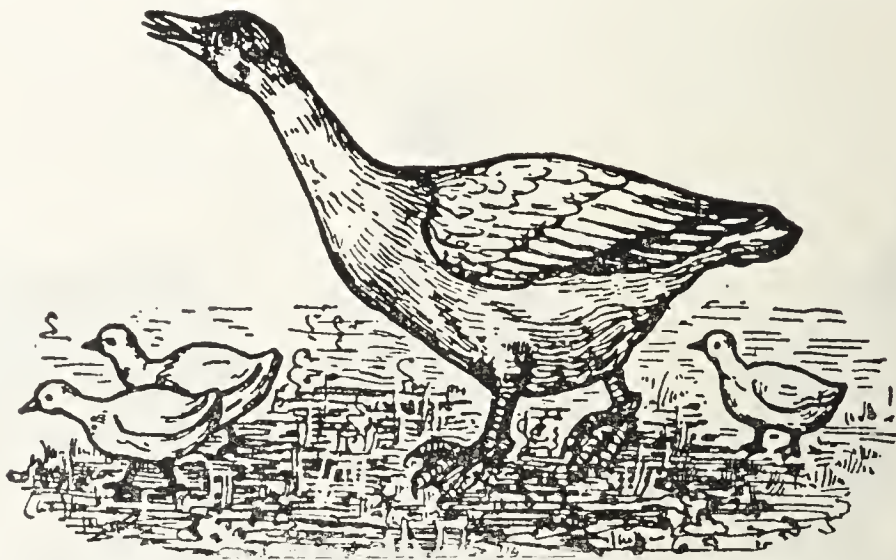
Меншою від когута є курка; вона несе яйця і куд-кудакає. Коли нанесе багато яєць, то квокає, сідає на яйцях і вигріває з них курята. Тоді називаємо її кво-

кою. Квока водить курята, о-
гріває їх своїм теплом, стереже
перед ворогами й учить шукати
поживи.

Качор, качка і качата —
то качки. Їх круглява голова
закінчена великим, широким жовтим дзюбом. Шия
качки є вигнута, а піря на голові, шиї і хвості блискуче.
Грубий тулів носять короткі жовті ноги. Качки ходять
неповоротно; вони їдять водні рослини, комахи і червач-
ки. Качки квакають.

Гусак, гуска і гусята — то гуси. Вони більші від
курей і качок. Мала, подовгаста голова гуски закінчена
широким, жовтим дзюбом; шия її довга і гнучка. Піря

гусей звичайно біле; воно придатне до наповнювання
подушок і перин. Гуси мають короткі, жовті ноги, хо-
дять стадами по болоню і пасуться. Коли бороняться, то
гегають і сичать.

Кури, качки і гуси мають короткі крила, тому не лі-
тають добре. Їх ноги закінчені чотирма пальцями. —
Пальці гусей і качок злучені полотенцями, тому то вони
плавають радо по воді.

Кури, качки і гуси несуться і дають нам смачне
мясо; вони є пожиточними домашніми птицями. Назива-
ємо їх також домашніми птицями.

43. Квочка і курята.

По подвірю, квокаючи,
Чорна квочка ходить.
Стадо курят молоденьких
Із собою водить.

Ходить всюди і пильненько
Добичі шукає,
А як найде, то до неї
Курята скликає.

Роздробляє зерно, хроби,
Діточки годує,
Хоч сама голодна добре
І нераз бідує.

А як яструб, чи ворона,
Надлетить горою.
Квочка діти прикликає,
Кріє їх собою.

Так і мати наша рідна
Лиш про нас все дбає,
Від хвороби та нещастя
Нас охороняє.

44. Пес і когут.

Пес і когут жили в загороді. Коли настав вечір, когут усадовився на високім дереві, а пес уложився в його дуплі. Около півночі збудився когут і заціяв кілька разів.

Зачув це хитрий лис. Він прибіг чим скорше і думав, як би звабити когута на землю. Відтак зачав хвалити його спів і називав його навіть своїм братом. Лис просив когута, щоби зліз з дерева і привитався з ним, бо він вже давно його не бачив.

Когут слухав хитрого лиса і відповів відтак: — „Там у дуплі того дерева спить мій товариш; збуди його і привитайся з ним вперед. Я небаром злізу також до вас.“

Лис думав, що в дуплі є другий когут. Приступив до отвору, щоби того когута зловити і задусити. Тимчасом з отвора вискочив пес, вхопив лиса за горло і заїв.

Хто яму під другим копає,
Сам часто до неї впадає.

45. Слива і сливки.

В наших садах росте багато слив. Кожна слива має в землі корінь, над землею пень, на пні галузи і галузки, а на галузках листя й овоч. Сливи ростуть; вони з кожним роком більші і грубші.

З весною цвітуть сливи білим цвітом. Часть цвіту переміняється в овоч, у сливочки. Сливочки ростуть і мають спершу зелену барву. Незрілі сливки є квасні, терпкі і нездорові. Вони дозрівають з кінцем літа, а тоді дістають синяву барву. Кожна дозріла сливка є солодка.

Зверха сливки є тонка лушпинка, а в середині подовгаста кістка. В кістці є зерно що має гіркавий смак. Коли цю кістку посадимо в землю, то виросте з неї гарна слива. Сливові дерева — дуже пожиточні рослини.

Коли сливки дозріють, то стрясаємо їх зі слив, їмо сирі і сушимо в сушарнях. Усушені сливки зовуться суш. Сливки варимо і смажимо в кїтлах і робимо повидла. Сливки взагалі — дуже смачний і здоровий овоч, а сливи — дуже пожиточні садові дерева.

46. Не рухай чужого.

Родичі Васпля мали гарний сад. У тім саді було кілька яблінок і груш, кілька оріхів і черешень; але було там найбільше слив. Василь любив дуже сливки. Часто заходив до саду і їв їх доволі. Небаром не стало сливок в саді його родичів.

В саді сусіда було ще трохи сливок, бо садівник їх поволи і частями вивозив до міста на продаж. Садівник мав і пса, що помагав йому сторожити саду. Василь заглядав часто і до саду сусіда. А був трохи лакомий. Чим довше заглядав, тим більше захочувалося йому сливок.

Одного дня довідався Василь, що садівник поїхав з сливками до міста. Зі свого саду бачив він лише будинок, де садівник звичайно ночував. Борзо переліз він пліт і взявся трясти сливу, та збирати сливки.

В буді забрехав пес, зірвався і чвалом пігнав просто до непрошеного гостя. Лакомець почав втікати; та коли перелазив пліт, пес дігнав його і вкусив у ногу.

Василь терпів довго докучливий біль, бо його нога розранилася дуже і много минуло часу, заким загоїлася рана. Від того часу, не бажав він вже ніколи чужого добра.

47. Жолудь і диня.

Один чоловік побачив диню, що висіла на слабій билинці і подумав: „То дуже нерозумно! Я бн не повісив такого тягару на так слабій ниточці; краще бн було, колиб дині росли на високих дубах, а жолудь на тих билинках.“

Так думаючи, пішов далше, а коли втомився, ляг під тінню високого, розложистого дуба і заснув. Незадовго подув сильний вітер, галуззя і листя потряслося, а

з високого верха дуба упала жолудь на ніс сплячому мудрагелеві, і то так сильно, що зараз кров пустилася.

Коли пробудився, зірвався і сказав зітхнувши: — „О, як же я нерозумно хотів, щоби на дубі росли дині! Як би мені тепер була упала на лице диня, була би справді мене убила!“

Не гани, чоловіче, руки Божої діла,
Твоя би такого певно не зробила.

48. Оріхи.

Оріхи бувають двоякі, дрібні і грубі. Дрібні оріхи зовуться ліскові, а грубі волоські.

Ліскові оріхи родяться на ліщині, а волоські на великих садових деревах. Ліскові оріхи мають лише одну, а волоські подвійну лушину: м'яжку зелену, і тверду жовтаву. І в одних і в других містяться солодкі зернятка.

Діти люблять оріхи задля смачних зернят. Можуть їх їсти, але не повинні розкушувати твердої лущини, бо то дуже шкодить зубам.

Ліскові корчі і дерева визначаються широким листям. Волоські оріхи мають ще більше і полискуюче листя; вони чуткі на морози і вимерзають.

З дерева волоського оріха ріжуть гарні тертиці. З тих тертиць роблять столярі і токарі що-гарніщі річи.

49. За оріх.

Два хлопці йшли дорогою коло саду. Під оріховим деревом найшли один волоський оріх в зеленій лушині.

— „То мій оріх, бо я скорше його побачив“, — сказав перший хлопець.

— „Ні, то мій оріх, бо я його підіймив“, — відповів другий хлопець.

Оба хлопці зачали відтак перечитися і сваритися за марний оріх.

На те надійшов властитель саду. Він чув нерозумну сварку обох хлопців і сказав до них: „Пождіть, я вас погоджу!“

Він взяв від хлопця оріх, станув межи обома суперниками, виняв ніжик, розколов оріх і сказав: „Одна лущина належиться тому, що оріх скорше побачив. Друга лущина припадає тому, хто оріх підоймив. Зернятко беру собі за те, що я вас погодив.“

Хлопці завстидалися а властитель саду поучив їх: Де двох свариться, там третій користує.

50. Святий отець Николай.

Майже в кожній українській хаті, бідній чи багатій, висить на стіні образ святого отця 'Николая. Образ Його є і в кожній українській церкві.

Святий отець Николай мав дуже багатих родичів. В молоденьких своїх літах учився дуже пильно і став духовним отцем. Він прославився побожністю і наукою так дуже, що Його вибрано найстаршим отцем духовним, т. є. архієпископом.

За велику побожність і святе життя Господь Бог дав святому отцю Николаю дар творити чудеса. По тій причині називається Він також чудотворець.

Він вишукував бідні діти й опікувався ними, як рідний батько.

Святий отець Николай жив дуже довго. По смерті Господь Бог прийняв його святую душу до неба. Всі люде прославляють Його і моляться до Нього, щоби у Бога ублагав їм ласки і потіхи в нещастю і в неволі.

Ми також молимося до Нього і просимо Його, щоби в наших потребах вставлявся за нами до Бога. В Його честь співаємо пісні й акафіст, де величаємо Його словами: „Радуйся Николаю, великий Чудотворче!“

51. Пісня до св. Отця Ніколая.

О хто, хто Ніколая любить,
О хто, хто Ніколаю служить,
Тому святий Ніколай
На всякий час помагай,
Ніколаю!

О хто, хто живе в Його дворі,
Помічник на землі і морі
Охоронить від напасти,
Не дасть йому в гріхи впасти,
Ніколаю!

О хто, хто к Нему прибігає,
На Поміч Його призиває:
Той не буде ошуканий
І гріховной уйде рани,
Ніколаю!

Пастирю Христового стада,
Ратуй нас із вічного ада,
Сохрани нас від лівої
Постави нас на правої,
Ніколаю!

Ніколаю, молися за нами,
Просимо Тя ми всі зо слезами;
Ми Тя будем вихваляти,
Імя Твоє величати,
Ніколаю!

49. Я забув.

Пилип ходив щоденно до школи. Був навіть досить пильним школярем і вчився не зле. Мав лише той непохвальний звичай, що забував брати з собою деякі потрібні речі.

Часто Пилип не приносив до школи то книжки, то задачі, то хусточки. Нераз і з вулиці вертався по шапку. Коли його питали, чому не має цього або того, то відповідав коротко: „Я забув!“

Учитель обіцяв раз дати гарні образки тим дітям, що були пильні і порядні. Кожна дитина мала дістати образ свого Святого. І Пилип надіявся дістати образок святого Пилипа.

Колиж одного дня учитель роздав дітям образки, а Пилипа поминув мовчки, встав Пилип і несміло попросив о образок. Учитель видивився на Пилипа і по хвилі відповів усміхаючись: „Я забув!“

Всі діти поглянули на Пилипа, бо догадалися, що значать ці слова. Пилип посумнів, а відтак розплакався. Деякі діти просили за ним і говорили, що Пилип не буде вже забувати своїх річей. А учитель сказав: „Дам Пилипові образок, але аж тоді, коли побачу, що перестав бути забудьком“.

По якімсь часі хвалився Пилип гарним образком. Видно, що поправився і заслужив на нього.

53. Лис і ворона.

Десь то ворона сир дістала:
Чи де позичила, чи де вкрала,
Досить, що сир у дзюбі має,
Сидить на дубі і хвостом махає.
Під дубом лис стоїть. Він рад би сира з'їсти,
Та сам не знає, як його дістати;
На дуба до ворони годі лізти,
От він почав їй так казати:
„Вороно, був я в різних сторонах
І бачу: ти найкращий в світі птах!
Чував я й співаків, та ще яких!
А всі (що правда, то не гріх)

До тебе, кумо, і не вмились.
Такіб нам співаки родились,
Як ти, вороно!“

Догодив
Вороні лис, і дурень птах,
Як зміг широко, дзюб відкрив
І крикнув „кра“, а сир — бабах!
Ворона з дуба ся дивила,
Як сир її лисця їла.

54. Слухай старших.

Зі школи повертали хлопці весело до дому і тішилися дуже, що незадовго замерзне ріка і буде можна совгатися. Коли переходили коло млина, зближився Антін до ріки, сплеснув в долоні і крикнув: „Є вже лід на ріці, ходім совгатися.“

Учувши цю бесіду дітей, вийшов старий мельник, Федір, і сказав: „Не ідіть, діти, на лід. Ріка лиш що в ночі замерзла, лід тонкий, заломиться під вами.“

Антін закликав: „Що там будемо слухати старого. Звідки він знає, що лід тонкий? Ходім совгатися!“

На те відповів Осип: „Мельник старий, розумний чоловік, треба його послухати. Я не буду совгатися.“ „І я не піду“, — сказав Юрко. — „І ми не будемо совгатися“, — закликали інші хлопці.

Тоді Антін розгнівався і сказав: „То я сам піду“. Коли станув на леді, почав сміятися зі своїх товаришів: „Які ви труси, подивіться, яка совганка добра“. В тім лід під ним заломився, а Антін закричав голосно і впав по шию у воду. Був би втопився, коли би на щастя мельник не надбіг і непослушного хлопця не витягнув з води.

Перестрашений Антін не міг і слова промовити, а старий Федір сказав: „Видите, діти, як Бог непослушних карає.“

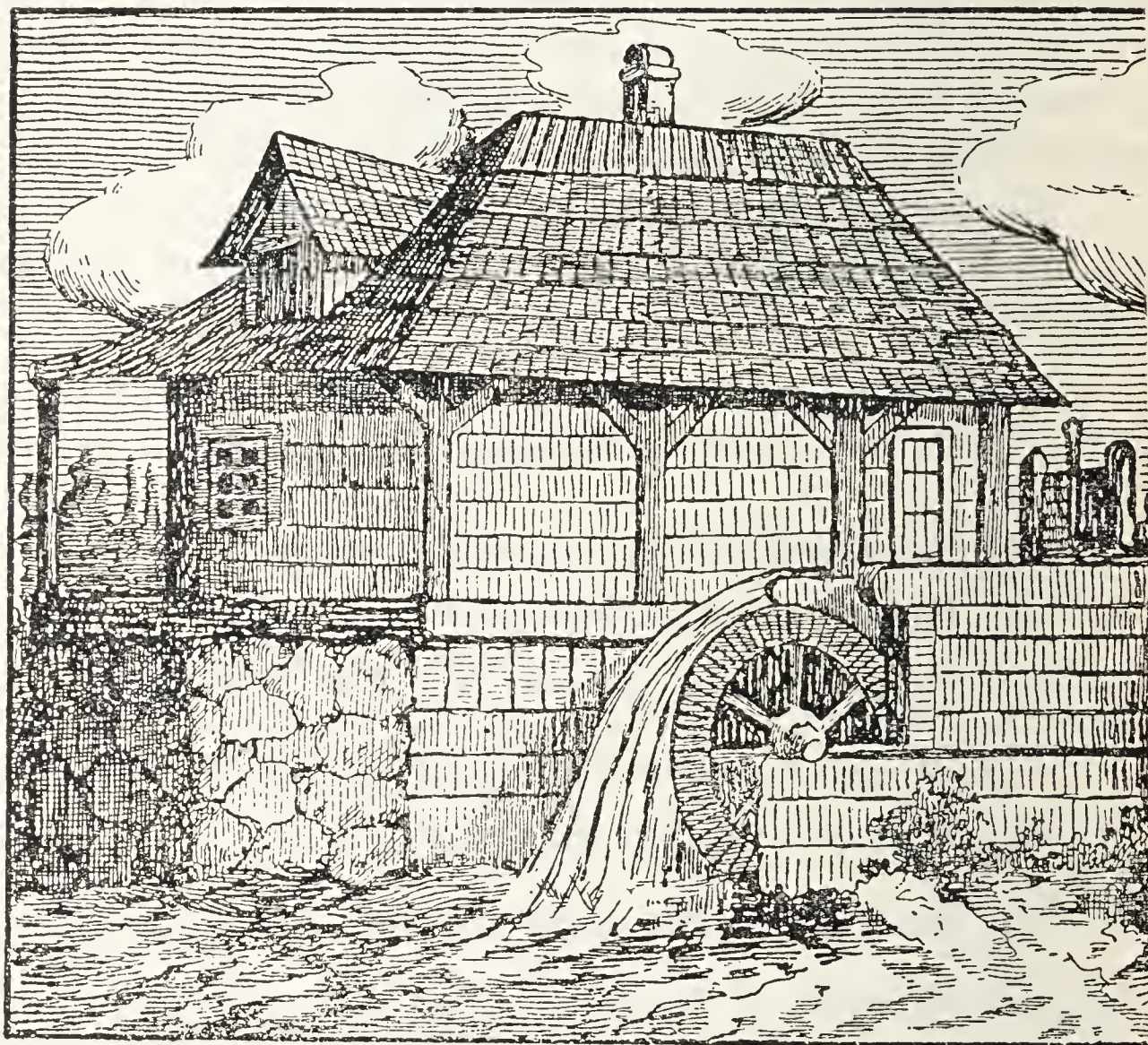
55. Загадки.

- 1) Два браття втікають, а два доганяють.
- 2) Що то за гість, що теплоту їсть?
- 3) Малий патичок робить з майна попелок.
- 4) Що то за дерево, що сонця не видить?
- 5) Має зуби, а не їсть.
- 6) Маленьке, кривеньке, ціле поле перебіжить.
- 7) Ні сани, ні віз, а їде без коліс.
- 8) Без рук, без ніг, на пліт лізе.
- 9) Невидимий дух струтив капелюх.
- 10) Що то за віз, що без коліс?
- 11) Без дров і без огня світить і гріє що дня.
- 12) Не їсть, не пє, а все ходить і бє.

56. Млин.

Ось у лісі дубина,
Нижче ліса долина,
В цій долині ставочок,
При ставочку млиночок.

На колеса млиночка
Ллєсь вода зі ставочка,
Меле жито, пшеницю
На хліб, на паланицю.

Мельник Бога взиває,
Збіжже в кіш насинає,
Меле зерно, петлює,
Муку в міхи ладує.

І ми Бога вживаймо,
За той дар величаймо:
За той хліб, за ту кашу
За все збіжже і нашу.

57. Місто.

В місті проживає много людей. Вони мешкають в домах, збудованих з цегли і каміння. Ті доми зовуться каменицями. Камениці бувають звичайно великі і високі, на один, два і більше поверхів, а їх дахи покриті гонтами, бляхою або дахівками. Крім камениць бачимо в містах красні церкви, школи, уряди, касарні для війська, а часто також і фабрики.

Камениці стоять рядами по обох сторонах вулиць вимощених камінням. Попри домах, по обох боках вулиць є хідники, виложені плитами, а побіч хідників установлені ліхтарні, що ними освічуються вечером вулиці.

В долішних кімнатах камениць бувають часто склепи, в котрих купці продають всілякі товари.

Посеред міста є звичайно простора, камінням виложена площа, звана ринком, а на середині ринку вноситься ратуш з високою вежею і годинником. Довкола ратуша сидять перекупки і продають на столах всячину. Там продають також фермерські газдині набіл, домашню птицю, овочі і ярину. На інших площах уставляються в днях торгових фермери з возами і продають різні фермерські продукти, на других крамарі розкладають на столах всякі річи потрібні фермерам, а на інших люде продають і купують коні, рогату худобу, вівці і безроги. В містах проживають священники, учителі, урядники, лікарі, купці, ремісники і зарібники. Мешканці міст зовуться міщанами.

Найбільші міста в Канаді є Монтреал і Торонто.

58. Київ, найстарше українське місто.

Діялося це дуже давно, коли св. апостоли розійшлися проповідувати Христову віру. В тих то давних часах прийшов св. Апостол Андрій на ріку Дніпро.

Св. Андрій станув над берегом ріки, під горами, і

промовив до своїх учеників: „Чи бачите ці гори? На цих горах засіє ласка Божа, тут має бути велике місто і буде багато церков“. І вийшовши на гори, поблагословив їх, поставив там хрест і помолився Богу.

В кілька сот літ пізніше прийшли в ті сторони три

брати, а найстарший з них називався Кий. На горах, над рікою Дніпром, заклали вони велике місто і назвали по імені найстаршого брата „Київ“. Те місто є і до нині.

Пізніше поселилися довкола Київа Українці, жили по селах і містах, а край цей став зватися Україна.

59. Коломийки.

Які тоті квітки красні, котрі зацвитають;

Які тоті діти щасні, котрі матір мають.

Людські діти як дітоньки, а я сирітонька,

Людські діти матір мають, моя у Богонька.

Гей умерла моя мати, бідонькож, бідонько,

Вже не скаже, не промовить: що чиниш, дівонько.

Та як я си спогадаю матусеньку свою,

Мене такі жалі возьмуть, що я ледве стою.

Нема цвітку на всім світку, як на тій калінці,

Ніхто не є такий милій, як мати дитинці.

Ай бо в нашій полонинці травиця зростає,

Ай бо моя матусенька в Богонька витає.

60. Фармер.

Кожний фармер має цілий рік багато тяжкої роботи. Ледви рано заніє когут, встає фармер зараз з постелі. Коні, воли, корови, вівці, безроги і дріб мусять він накормити і напоїти.

Весною їде фармер в поле. Там він оре, ралить, сіє і скородить. Господь Бог благословить його працю, посіяне насіння сходить і росте.

Літом фармер косить на лугах траву, а на полях косить збіжже. Сіно звозить і складає в стирти, а збіжже звозить до молотільні і вимолочує.

В осені збирає селянин осінні дари божі: ярину, овочі і виноград. Справлені поля засіває відтак новим озимим збіжжем: житом і пшеницею.

От кілька то роботи мають фармері-хлібороби, заким дочекаються хліба для себе і паші для худоби!

61. Риби.

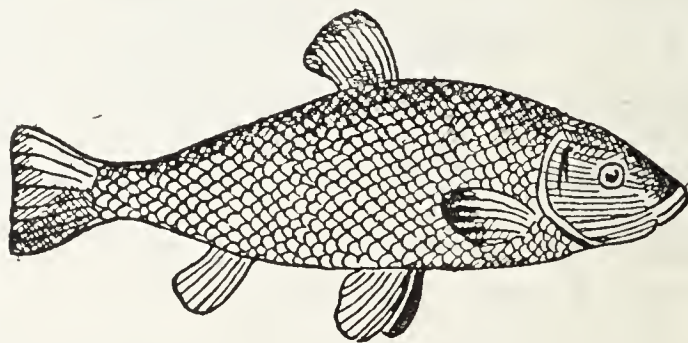
Раз по полудни сказав батько до дітей: „Підемо до

нашого ставу. Саме тепер казав я з него спустити воду. Будемо могли добре придивитися риbam“.

Діти були дуже втішні, взяли по куснику хліба на підвечірок та пішли за татом. Як же здивувалися, коли побачили в ставі мало води, а на дні його багато риб, великих та малих. Працювало тут много людей. Вони ходили з позакочуваними рукавами, ловили крошнею риби та кидали до великих кадій.

Батько виняв з одної кадї щука. Виривався він з рук, махав хвостом, але батько тримав його міцно. Діти могли добре йому придивитися. — „Гляньте“, — мовив батько, — „як роззявив він рот, наїжений зубами. Ними пожирає він комахи, менші риби, а навіть качата і гусята. Не впускай його більше до ставу, бо робить він у ставі шкоду. Придивіться добре його зеленавій лусці і темному хребтові, щоби ви могли відрізнити його від других риб.“

— „Та друга риба“, — говорив батько дальше, вказуючи на лина, — „зовсім лагідніща. Вона зубів не має, лише коло писка по одному вусикові. Це лин. Він живе спокійно в намулі, де знаходить також і поживу. —

Пізнати його легко по темно-зеленій лусці; сподом жовтавій. М'ясо лина і щупака дуже смачне і здорове.“

— „Щупаки, лини і всі інші риби віддиhaють зявами, що знаходяться в ямках за головою. Плавають за поміччю плавців, а виводяться з яєць, що їх ікрою називаємо.“

Коли батько того оповідав, почало вже смеркати. Діти повернули домів і довго ще дома розмавляли про риби.

62. Риби і дівчата.

В нашій річці невеличкій
Карасі буяли,
А між ними інші риби
Червачків шукали.

Через кладку понад річку
Бігали дівчатка
І вгадали, що голодні
Риби небожатка.

Випливали аж на воду
Ті безногі зухи,
Та що хвиля виглядали
Втопленої мухи.

Добрі діти кусень хліба
Зараз подробили
І рибок цілу громадку
Радо накормили.

63. Зима.

По осені наступає зима. Ї то найостріща пора року. Вона починається святом Зачатія Пресвятої Діви.

В зимі маємо найкоротший день, а найдовшу ніч. Сонце гріє слабо і коротко. Мороз доскулює людям і звірятам. Земля замерзає, а на водах стає лід. Замість дощу падає сніг. Всюди біло. Люде їздять саньми. Острий вітер курить снігом і завиває дороги та стежки.

Дерев'я і корчі стоять в зимі без листя. Лише смереки, сосни, ялиці, модрені та яловець зелені. На землі не видно ні зілля, ні цвітів. Нічо не росте, не цвіте і не дозріває. Всюди тишина і студінь.

Але і в зимі люде працюють. Одні молотять і чп-

стять збіжже; другі ріжуть січку для худібки; інші возять дрова та направляють господарські посуду і знаряди.

Господині і дівчата прядуть, в зимі друкать піря, шийють та латають одіж. Діти ходять до школи й учаться пильно.

В зимі маємо Святий Вечер і Різдвяні Свята. По тих святах припадає Новий Рік і Богоявлення.

64. В Зимі.

У дуброві птиць не чути,
На долині тишина,
Зачинає вітер лютий
Повідати: вже зима.

Ладьте сани, не журіться
І сокири поостріть;
До роботи заберіться.
Ліс єще на пні стоїть.

Він під вашими руками
З треском впаде до землі;
Сяги стануть тисячами,
Бо до того час в зимі.

Ладьте куделі, дівчата,
Веретен собі купіть;
Буде тепла ваша хата,
Посідайте тай прядіть.

65. Два робітники.

Один робітник нанявся при будові дому носити каміння. На купі находився один великий камінь, а і той треба було перенести. Коли робітник прийшов до цього камення, не тикав його, а носив наперед менші. Однак журился, що треба буде перенести і той тяжкий камінь.

Наостанку взявся і до него, а що меншими каміннями вже був утомився, то не стало йому тепер сили, більший унести. Тому зневолений був на місці цей камінь лишити. А що він його не переніс, то йому з платні відтягнуто за него.

Другий робітник вибрав собі найбільший камінь найперше і легко переніс його, бо ще не був утомлений.

Відтак переносив менше каміння і при праці своїй був веселий.

Кожний початок трудний. Однакож при добрій волі все зробити можна. Яка праця така заплата.

66. Птах, щупак і рак.

Раз птах, щупак і рак
Взялися везти віз
Та не могли ніяк:
Бо птах летіти рад,
Щупак у воду ліз,
А рак все пер назад.
Де робітники в незгоді,
Там роботі всякій годі.

67. Святий Вечер.

Ярославко, син отця духовного забавлявся з бідним сиротою Дмитром. Було то в день перед Різдвяними святами.

Коли вечеріло, ввійшла між них Галя, сестричка Ярославка, і пригадала їм, що настає Святий Вечер. Ярославко урадувався, Дмитро нараз посумнів. Він собі пригадав, що у него нема ні тата ні мами, та що і вечері з ними їсти не буде. А не мав він також ані брата, ані сестри.

Галя і Ярославко пригадали собі також, що Дмитро крайний сирітка. Подумали трохи і сказали: „Дмитре, пожди хвильку, ми зараз вернемося.”

Ярославко і Галя побігли відтак до своїх родичів, уцілували їм руки і сказали: „До нас приходить часто сирота Дмитро; він є у нас і нині. Чи не могли би ми запросити його на Святий Вечер?”

Родичі поглянули на себе, утішилися гостинністю

своїх добрих дітей і відповіли: „Ти, Ярославку, вернися до Дмитра і запроси його до вечері, а ти, Галю, помагай накривати стіл.“

Небаром внесено до кімнати трохи пахучого сіна і сніп пшениці. Стіл накрито білим обрусом і заставлено стравами і кутею. Родичі усіли за столом, а побіч них діти з сиріткою Дмитром. По вечері розпам'ятували всі Різдво Ісуса Христа і до пізна в ніч співали гарні коляди.

68. Коляда.

Бог предвічний народився,
Прийшов днесь із небес,
Щоби спас люд Свій весь
І утішився.

В Вефлеємі народився
Господь наш, Христос наш
І Спас наш для всіх нас
Нам народився.

Обвістив це ангел Божий
Наперед пастирям,
А відтак зіздарям
І земним звірям.

Що за чудо нам явилось,
Де Христа невіста
Зродила Пречиста,
Там зіззда стала.

Це три царі несуть дари
До Вефлеєм — міста,
Де Діва Пречиста,
Сина повила.

Йосифови ангел мовить,
Малую дитину
І матір невинну
Нехай хоронить.

Слава Богу заспіваймо,
Честь Сину Божому,
Господу нашому,
Всі днесь віддаймо.

69. Пташки в зимі.

Одного року була дуже люта зима. Вся земля була покрита глибоким снігом.

Раз кілька пташків зачукало до вікна кімнати, де

бавився Петрусь. „Чого хочете?“ — закликав хлопчина.

Пташки запукали другий раз. „Ах!“ — сказав хлопчик, — „знаю, чого хочете: певно ви голодні, нігде зернятка подібати не можете. Почекайте хвильку, зараз вас нагодую.“

Петрусь приніс кусень хліба, покришив його і викинув пташкам.

Пташки почали дзюбати окрушини: видно, що їм хліб дуже смакував, бо живо увивалися перед вікном. Коли накормилися, почали дзюбками гладити пера.

Добрий Петрусь так тим утішився, що постановив пам'ятати о бідних пташках. Від того часу що дня рано кидав пташкам окрушинки хліба.

Настала весна. Пташки не прилітали більше до вікна, бо мали вже досить поживи в городі. Будували собі гнізда і співали. Петрусь прислухувався любо щебетови птичок, бо пташки дякували йому тепер за те, що про них в зимі пам'ятав.

70. Просьба птичок.

Змилуйтеся над птичками,
Милосердні люде,
Таж то ми зимуєм з вами,
І бідуєм всюди!

Пусто в полі і в городі,
Там нема що їсти,
Лиш у вашій загороді
Можна ще усісти.

Ні обуви ні кожухів
Ми, птички, не маєм,
Удаємо смілих зухів,
Ще й часом співаєм.

Накорміть же у потребі
Бідаків всіх тіло,
Нагородить Господь в небі
Гарне ваше діло.

71. Йорданські свята.

Нігде не святкують люде пам'яті славного Богоявлення на ріці Йордані так величаво, як у нас. Вже вечер

перед тим днем святкуємо Щедрий Вечер і в честь хрещення Ісуса Христа співаємо пісні, звані щедрівками. В сам день Йорданського свята в церквах наших відправляється таке саме богослуження, як і в свято Різдва Христового. Крім того всі люде з своїм духовним отцем, із хрестами, хоругвами, свічками і дзвінками виходять з церкви і йдуть до кирниці, ставу або ріки на водосвяття.

Духовні отці при співах пісень освячують там воду і голосять людям, що Ісус Христос ввійшов у ріку Йордан, що святому Йоану Хрестителеві позволив охрестити Себе, що над Сином Божим явився святий Дух у виді голуба, що тоді отворилося небо, що з неба дався чути голос Бога Отця: „Цей є Син мій возлюблений“, та що явилася Пресвятая Тройця. А що в той спосіб над рікою Йорданом явився людям Бог в Тройци, то і ціле це свято зоветься Богоявлення Господне.

Найсвітліще обходять Українці це свято у Львові, Перемишлі і Станиславові, бо там святять воду архієреї при участі многих духовних отців, війська, урядників і великого чнсла народу.

72. Вдячний син.

Никольцьо був сином убогого зарібника. Родичі його тяжко заробляли на хліб.

Никольцеві жаль було родичів. Він не раз думав собі: „Мої добрі родичі стараються для мене о все, я за те їм колись відплачуся. Коби то я вже скоро виріс і набрав сил до праці; не будуть вони так гірко бідувати. Я їм поможу, я їх виручу; буде їм легше на старі літа.“

І вже тепер, що зміг, помагав родичам. Приніс води і дров, позамітав хату, сіни і подвіря й усім послужив.

Бог благословив добру дитину. Никольцьо виріс на пожиток і потіху родичів. Чесно і ретельно доробився з

часом власного господарства. Про старих своїх родичів дбав і ділився з ними радо своїм майном.

Никольцьо був вдячним сином.

Всі діти повинні бути вдячні своїм родичам і їм в старости помагати.

73. Кирило.

Родичі плекали сина

— Син Кирилом звався,
До науки, до роботи,
Все охочо рвався.

Хорий батько вмер небаром,
Син став сиротою,
Рідна мати полишилась
Бідною вдовою.

Син ріс гарно на потіху
І на щастя' мами, —
Ой учився він, трудився
Днями і ночами!

В місце батька став Кирило
Ниви обрабляти,
Научився коло мами
Господарювати.

Втішна мати, хоч вдовиця
Не була вже бідна:
Їй у поміч приходила
Вже дитина рідна.

Тай не диво, що Кирила
Люде полюбили
І за гарну господарку
Всюди го хвалили.

74. Будьмо услужні!

Юлюся була доброю дівчинкою. Слухала науки своєї матери і поступала після неї. Мати часто учила Юлюсю, щоби для других людей була услужна, та щоби їм в потребі по можности помагала.

Юлюся розговорювала раз з іншими дівчатами при воротах свого подвіря. Дорогою ішла старенька бабуса і хотіла вийти на болоння. На потоці, широкім і глибокім, не було кладки. Бабуса не могла його ані перескочити, ані перебристи; вона оглядалася за кладкою.

Юлюся бачила це, підійшла до бабусі і сказала: — „Пождіть хвильку, я вам зараз винесу кладку.“. Неба-

вом винесла довгу і широку дошку та положила на обох берегах потока. Бабуся перейшла вигідно на болоння, подякувала Юлюсі і благословила її.

Кожне добре діло заслугує на похвалу.

75. Сумління.

Мала Оленка сказала одного дня до своєї старшої сестри: „Як я коли непослушна і не зроблю, що кажуть, або як зроблю що злого, то мені робиться чогось дуже лячно. Моє серце так тоді чогось стукає, як би який молоточок! Щож то таке?“

Сестра відповіла: „Цим молоточком є твоє неспокійне сумління. Добрий Отець небесний дає тим тобі знати, що ти согрішила. Сумління взиває тебе до поправи; воно хоче, щоби ти була добра. — А тепер скажи мені, люба сестричко, як тобі буває, коли ти чемна і послушна, та коли твої родичі й учителі з тебе вдоволені? Чи і тоді тобі лячно?“

— „О ні“, — сказала Оленка, — „тоді не боюся нічого. Мені дуже мило і солодко. Я весела і щаслива.“

— „Бачиш, люба сестричко“, — сказала знов старша сестра, — „твоє сумління тоді зовсім спокійне. Старайся лише завсігди бути доброю, а сумління не буде тебе непокоїти.“

76. Учітєся.

Учітєся, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому наuczайтєсь
Й свого не цурайтєсь,
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде цураютьсѧ,

В хату не пускають;
Свої діти — мов чужії
І не має злomu
На всій землі безконечній
Веселого дому.

77. Папір.

Оленка і Кася стояли коло вікна і дивилися, як мати краяла для них сорочки. Потім зачали збирати кусники полотна та тяти ножичками.

Як мати це побачила, сказала: „Не псуйте дармо цих маленьких кусників полотна, бо вони можуть також придатися.“

— „Не знати нащо!“ — сказали дівчата.

— „Так вам лише здається, мої діти“ — промовіла мама. — „Послухайте тільки, а зараз довідаєтеся. Нераз ви вже бачили, як до нашого села приходять шматярі та міняють голки, перстені, ножики за кусники полотна і різні шмати. Коли вони тих шмат назбирають подостатком, продають їх до фабрики паперу. Там перебирають їх робітники, щоби відділити ліпші шмати від гірших, білі від барвних. Приготовлені в той спосіб шмати і кусні полотна перуть, мочать і варять так довго, аж поки не переміняться в плинну масу, мов сире тісто. Тоту масу ллють потім у форми, де вона що раз більше густіє. Відтак розкладають її на однім кінці машини і притискають огрітими сталевими валками, а з другого кінця виходить вже готовий папір. Бачите, мої діти, що на тім світі нічо марно не пропадає, а розумний чоловік уміє і з найменшої річи добре покористуватися.“

78. Дід і камінь.

Ішов дід через дорогу,
Тай збив собі в камінь ногу:—

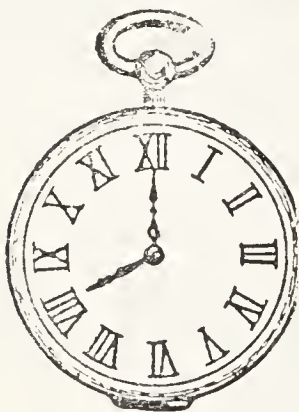
„До чого те дрантя, каже,
„От серед дороги ляже
„І калічить людям ноги!“
Аж тут з Климової хати
Вибіг пес чорний, кудлатий
Та до діда! А дід в крик —
Хап за камінь — і пес втік.

Кожна річ на світі, хоч мала і дрібна,
А людям все здається і для них потрібна.

79. Час.

В нашій школі висить на стіні годинник. Ним розпізнаємо і числимо години. На годиннику бачимо білий кружок, а серед него дві невірні стрілки: одну коротшу, другу довшу. На кружку є виписаних 12 цифр. Цифри тоті означають нам години.

Від полудня до півночі є годин 12, а від півночі до полудня знов годин 12. Полудне і північ припадають завсігди на 12-ту годину.

Кожну годину ділимо на чотири чверти (або квадранси) і на хвилини. Година має 60 хвилин. Довша стрілка годинника показує нам кожну хвилину, а коли вона обігне цілий кружок довкола, минає година. Коротша стрілка знаходить-ся тоді на слідуєчій цифрі.

Двацять і чотири години становлять день і ніч або добу. Сім днів і ночей зовемо тижнем. Чотири тижні і два або три дні називаємо місяцем. Дванацять місяців це один рік.

80. Пільний коник і комаха.

Коникови життя миле!
Співав весну, літо ціле
Аж наспіла і зима.
Оглянувся: вже нема
Ні зерняток, ні листків,
Ні пахучих корінців.
„Як же мені зимувати
Та серед пустої хати?“...
А в сусідах була сваха,
Запопадлива комаха:
В неї діти не голодні,
Повні скрині, повні бодні,
А комори, як високі,
Мають хліба на три роки.
До куминої йде хати
Коничок, тай став прохати:
„Ей сусідонько, голубко!
Змиლოსердись, моя любко,
Позич хліба, бо загину,
Глянь на мене сиротину!
А позичене я Вам
Сповна, на весні віддам.“
А комашка, хитра свашка:
„Щож ти,“ пита, „робив в літі?“
— Адже чули: співав в житті! —
„Співав лише, пане брате?
Ідиж тепер танцювати!“

81. В зеркалі.

Марта мала звичай, гніватися. Вона забувала, що гнів це один із семи головних гріхів. Мати журилася тою негарною навичкою Марти і старалася направити її.

Раз Марта пишла щось на скрині. На вікні стояв вазон з цвітами. Братчик Марти бавився в кімнаті, лазив по лавках, заглядав у вікно і через неувагу струтив вазон з вікна.

Марта аж побіліла з гніву. Її лице змінилося страшно. Встала і зачала кричати на переляканого братчика. Мати зачула крик, ввійшла до комнати і побачила, як сильно змінилось лице Марти. Мати взяла чим скорше зеркало і поставила перед розгнівану дівчину. Марта увпідвши себе в зеркалі, злякалася і розплакалася.

Коли Марта успокоїлася трохи, сказала мати лагідно до неї: „Бачиш, як гнів чоловіка робить гидким. В гніві може чоловік допуститися ще більшого лиха. Коли не відвикнеш від гніву і злости, то з часом і твоє серце стане лютим.“

Марта вислухала науки матери з увагою і поправилася. Від тої пори не гнівалася і не сердилася ніколи.

82. Сирітка Марися.

Сонце піднеслося високо, настало полудне. Пастух пригнав товар і напоїв при колодязи, люде розійшлися полуднувати. Аннуса і Марко виглядали ненечки з роботи. О, виглядали! бо дуже їм їсти хотілося.

Прийшла мати, затопила в печи, зварила бульби, висипала на миску, а на другу наляла молока. „Ходіть діти, сядьте на лаві і їдьте!“

Заїдають діти смачно, а тут за порогом стає сирітка Марися. Матусенька її давно вже не варить і не кличе до обіду, бо умерла. Побіліла бідна з голоду, стоїть тихесенько за порогом, глядить, як їдять другі, а слези аж закрутились в очах.

— „А хто там стоїть за порогом?“ — кличе мати. — „Марися сирітка“. — „То ходиж, Марисю, сідай на лав-

ці; от і ложка, а ти, Марку, присунь їй бульб, бо вона сирітка.“

Памятайте діти, памятайте на ціле своє життя, що Бог приказав: голодного накормити.

83. Столяр, тесля і боднар.

В кімнаті шкільній бачимо багато річей зроблених з дерева. Є тут лавки, таблиця, стіл, крісло, шафа і багато інших.

І в нашій хаті є багато знарядів дерев'яних. Є там двері, ліжка, мисник, полиці, скриня, лавки і стільці. Все те зробив столяр з дерева на столярськiм варстаті.

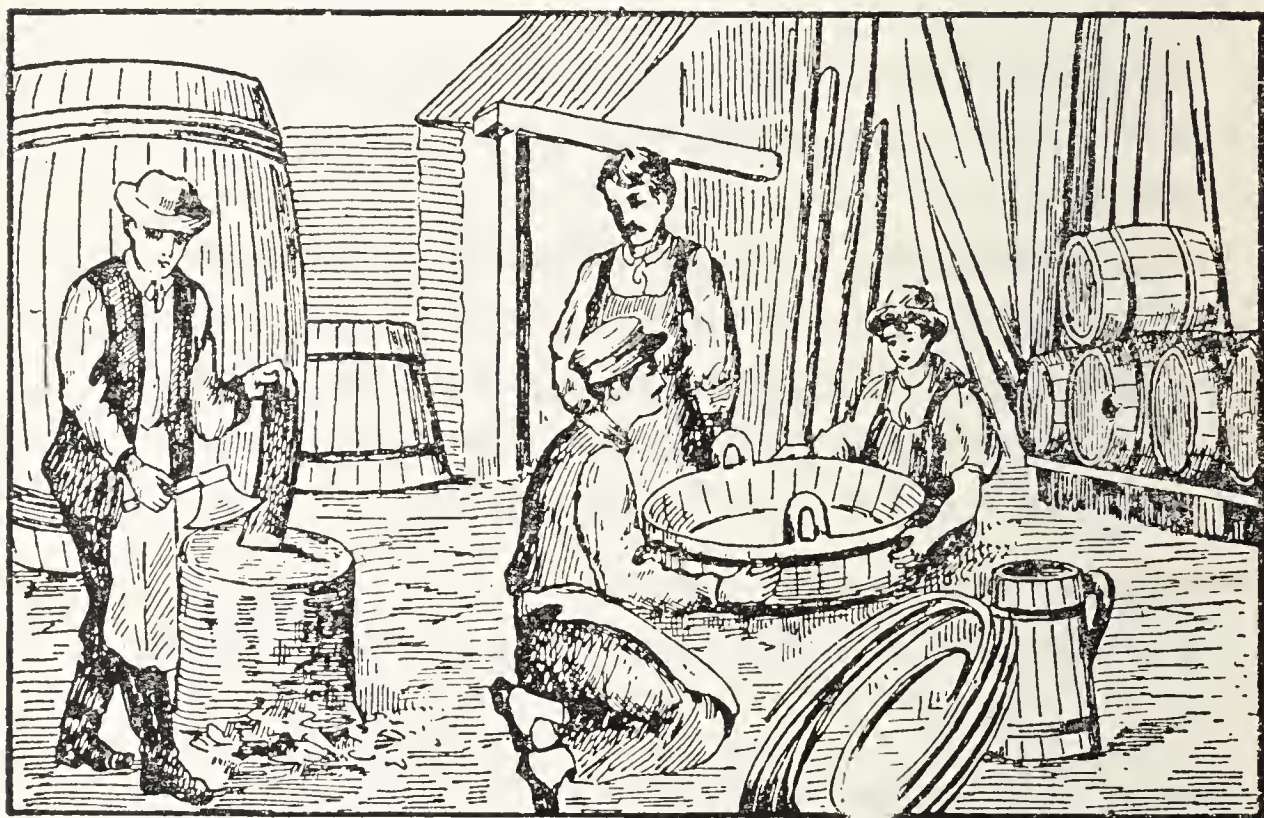
До тої роботи потребує столяр різних орудій. Коли хоче кусень дошки перерізати, уживає до того зубчастої

пилки. Гибльом знов струже дошку, а цикликом гладить. Діри в дошках вертить сверликом; дошки збіває дерев'яними кілками, а часто також і залізними цвяхами. Щоби два кусні дошки сильно держалися, склеює їх знову гарячим каруком, а потім стискає в дерев'яних шру-

бах. Коли хоче, щоби кращі вироби краще виглядали, то їх політерує.

Тесля також потребує до своєї роботи дерева і різних орудей. Він ставить дахи на домах, будує також хати і церкви дерев'яні. Тесля дерево отісує сокирою,

перерізує пилою, а діри в дереві вертить сверликом або видовбує долотом.

Всі посудини з дерева — як коновки, цебри, діжі, зільниці, бочки і скіпці — робить боднар з клепок дубових або соснових. Клепки ті вистругує гибльом, а потім стискає обручами. Замість дерев'яних обручів коваль набиває часом на судину обручі залізні.

84. Будь обережний.

Наближалися свята. Михась і Маланка взяли мішочки і пішли по глину. Мати остерегала, щоби не лізли до глибокої ями, бо глина може усунутися і їх подусити.

Михась, старший але нерозважний, вибрав собі

найглибшу яму, вліз до неї, виймив ніж, та зачав копати глину.

— „Михасю, виліз з тої ями, тут глина добра і на-копаємо, кілька треба“, — кликала осторожна Маланка.

Але Михась не зважав на просьбу доброї сестрички, копав глину в глибокій ямі і сипав у свій мішочок. Маланка влізла до плиткої ямки і ножиком порпала глину до своєї торбинки.

Нараз зашуміло і задудніло. Маланка вибігла з ямки і зачала кричати: „Ратуйте, люде!“ — Це земля обірвалася і засипала Михся в глибокій ямі.

Збіглися люде на крик Маланки, відкопали Михся, але вже неживого! Глина задусила його на смерть.

Бідкали родичі, плакала Маланка і в самі свята похоронили Михся. Причиною нещастя і смутку була неосторожність хлопця.

85. Мале мишеня.

З нори у перше вийшло в світ;
Гляне: тихеньке, гарненьке сидить
Щось, а друге — страшне та крилате
Червоне на лиці, пірясте та лабате.

Миша злякалось,

У нору сховалось

І каже до мамі:

„Мабуть той з крилами

Ворог наш страшний;

А цей гарненький

Та на вид смирененький

Чи не друг це мій?“

— „Ой, не так, мій сину!

Добру когутину

Ворогом взиваєш,

Про kota не дбаєш, —

А це, сину, кіт!
Хоть тихо сидить,
Не вір йому, сину!
Не лякайся когута,
Краще: бережись kota!“

86. Перестороги.

Діти хорують і вмирають часто тому, що не зважають на науку старших. З цієї причини деякі діти стають каліками на ціле життя. Тому запам'ятайте собі, діти, оці перестороги:

Не їдьте незрілих і зіпсованих овочів! Не споживайте ягід і грибів, коли не вмієте їх добре розпізнати!

Не гризть зубами орхів і не рвіть ниток ними;

Не пийте води, коли ви зігріті або втомлені! Не купайтеся також у водах, коли не знаєте, як глибокі.

Не ховзайтеся по тонкім леду на ставах і ріках!

Не нахиляйтеся і не заглядайте до глибоких криниць!

Не лазьте по деревах!

Не пишіть, не читайте і не шийте смерком!

Не дрічть псів, котів і других звірят!

Не бавтеся ні стрільбою ні острими річачами!

Не кидайте ані камінням ані паличками!

Не чіпайтеся возів та санок, коли ними хто їде!

Не гнівайтеся і не поривайтеся до бійки!

87. Коваль у кузні.

— „Дай Боже щастя!“ — сказав господар Федір, коли зі своїм сином Юрцьом увійшов до кузні коваля. — „Дай Боже і вам!“ — відповів коваль, убраний в скіряний фартух: — „що вас спроваджує сюди?“

— „От пригода“, — сказав господар; — „вчора

розколював я пень, вдарив сильно довбнею по сокирі і розбив обух: треба її направити, бо потребую скоро.”

— „Зараз возьмуся до неї, бо знаю, що сокири треба кожної хвили в господарстві,” — відпів приязно коваль.

Тимчасом Юрцьо розглядався цікаво по кузні. Він бачив там печ, де жаріло вугілля; коваль держав у ній кліщами розбиту сокиру і піддував жар скіряним міхом. Бачив він також, як коваль розжарену сокиру положив на клепало і товк залізним молотом з усіх боків; як змочив її у воді і кинув на землю, щоб вистигла; як відтак по-острив її на великім точилі і віддав батькови в руки.

Юрцьо приглядався уважно, як коваль у той сам спосіб зробив підкову і кілька цвяхів, та як небаром підкував коня другого господаря.

Цікавий хлопець бачив в кузні і багато інших залізних річей, як: серпи, клевці, пильники, долота, сікачі, вили, мотики, лонати, сверлики, рала, плуги, ланцюхи і таке інше.

Коли Федір заплатив і подякував ковалеві за на-
праву сокири та вертав до дому, розповів ще Юрцьови,
що подібно і слюсар вирабляє із заліза ключі і замки,
клямки і колодки та другі штучніщі вироби. Юрцьо
розповідав відтак другим дітям, що бачив і чого навчив-
ся в кузні.

88. Поважай батька і матір.

В однім селі жила бідна вдова. Вона утримувалася
з праці рук, а сина свого віддала до міської школи.
До міста носила дбаюча мати білля, хліб і страву своєю-
му синові школяреві.

Добрий син оказував матери вдячність тим, що до-
бре справувався і пильно учився. По кільканацяти лі-
тах вивчився він на священика. Тоді спровадив він і
свою добру матір до себе, шанував її дуже і давав все,
чого потребувала.

Одного дня з'їхалося до того священика багато гос-
тей. У великій кімнаті побачили вони в куті стару пали-
цю, а між гарними кріслами одно дуже старе крісло. —
Гості дивувалися, що ті старі і негарні річч стояли в най-
кращій кімнаті священика.

Тоді священик сказав: „Родичі мої були дуже бідні.
По смерті батька стала моя мати ще біднішою, але вона
працювала тим пильніше для себе і для мене. Її заслуга,
що я тепер священиком. Тота палиця і тото крісло —
то ціле майно моїх родичів; вони для мене найдорожчою
памяткою. З тою палицею іду я найрадше на прогульку,
а в тім кріслі сиджу завсігди найвигідніше. Я був би
ще щасливішим, як би свого батька міг посадити на
своїх гарних і м'яких кріслах побіч дорогої матери і
любих гостей.“

Аж тепер пізнали гості, що той священик є не лише

добрим та вдячним сином, але що він поважає та шанує навіть старі річи родичів яко дорогу памятку по них.

Дитинко, поважай вітця і матір, а Бог буде благословити тебе.

89. Газда.

Як то я стану уже великий,
Як скінчу школу пильненько, —
До ріллі, плуга возьмусь чим скорше,
До праці возьмусь гарненько.
Батькові в полі, а неньці дома
Стану я в поміч, в підпору,
Неньці старенькій води принесу,
Батькові нівку я з'орю.
Що лиш покажуть, чого навчать,
Всьо стямлю, в думці запишу,
Щоб знав я всьому пораду дати,
Як сам газдою ся лишу.

А як ще більший, ще дужчий стану,
Тоді вже хату збудую,
З сильного дуба дам підвалини,
З ялиці стіни змайструю,
Золотим сніжком стріху пошшу,
Вікнами зверну на схід, до сонця,
Щоб воно перші лучі в хатину,
В мої кидало віконця.
Стіни у хаті будуть біленькі,
Мов сніг, що землю вкриває;
Підлога вміта, ясні віконця,
Щоб видно цвітник гарненький.
На білих стінах кругом ікони
Завішу самі святії:
Побіч Варвари та Николая

Ікону діви Марії.
Попід вікнами поставлю лави,
На столі хлібець положу,
Щирого друга ним я погощу,
Бідному в нужді поможу.
Худібка моя буде сивенька,
Коники карі; а у садочку
Пчілок розведу, з них узбираю
Меду солодкого хоч одну бочку.
А як в садочку зацвітуть груші,
Там я в неділю сяду спочати,
Туди з читальні возьму я книжку,
Стану пильненько її читати.
І тоді ясно стане, як жити,
Ясніще в очах і груди,
Коли я здамся щиро на Бога —
Його то воля най буде!

90. Ремісники.

Мельник у млині меле збіжже на муку і крупи. Пекар пече хліб і булки. Різник ріже худобу і продає мясо. Ці люде достарчають нам поживи.

Ткач ткає з пряжі полотно. Суконник вирабляє з вовни сукно. Кравець шиє з полотна і сукна ріжну одіж. Гарбар виправляє шкіру на ремінь, а кушнір на скірки до кожухів. Швець шиє з ременню чоботи. Ті люде стараються о одіж для нас.

Каменяр отісує камінь, а цегляр випалює з глини цеглу. Тесля будує дома і церкви з дерева, а муляр із камення і цегли. Слюсар робить із заліза замки, ключі і колодки. Скляр вставляє шиби у вікна. Ці люде працюють коло наших мешкань.

Колодій робить вози і сани, а боднар бочки, цебрики і коновки. Коваль оковує вози, підковує коні і робить

сокири, лопати і плуги. Гончар вирабляє глиняне начиння, а бляхар бляшане. Ті люде виготовляють начиння і знаряди.

Всіх цих людей називаємо ремісниками.

91. Хто працює, не бідує.

Хто на Божий хліб працює
І дорібку не марнує,
Всього мати ме доволі,
Не зазнасть лихої долі.

От коваль у кузні клепле,
Поки ще залізо тепле:
То вози кує, то коні
І не жалує долоні.

Тесля теше і гиблює,
Мірить бальки і будує
То хатину, то комору,
Тут стодолу, там обору.

Мельник тож не без роботи,
Млин у нього, щоб молоти;
У кіш зерно насипає,
О муку, крупи він дбає.

Ткач сидить у чистій хаті
І стукоче при варстаті,
Він полотна з пряжі робить
Тай на хліб собі заробить.

Онде шилом швець майструє,
Дратовцю смолов смарує,
На копито ладить шкіру,
Шие чоботи під міру.

Ось і нам примір із того:

За життя вже молодого

Добираймо сил, охоти

До науки, до роботи!

92. Св. Ольга, перша християнська княгиня українська.

В давних часах, перед девятьсот роками, не знали Українці правдивого Бога, були поганами. Народом українським правили князі, що жили в головнім місті Києві.

Сталося було так, що помер був український князь, а народом почала правити його жінка, княгиня Ольга. Вона була спершу також поганської віри. В Києві жило в тих давних часах багато християн, що зайшли на Укра-

їну з інших країн, де вже люде визнавали правдивого Бога і християнську віру. Княгиня Ольга пізнала небаром, що віра християнська правдива і свята. Для того прийняла Ольга віру Христову, а при хрещенню дали їй ім'я Єлени.

З того часу стала княгиня Ольга добродійною, ширила християнську віру. Народ український назвав її наймудрішою з людей, а св. Церква зачислила її поміж святих.

Внук Ольги, князь Володимир, що пізніше княжив у Києві, не тільки сам охрестився, але й весь народ український, і з того часу стали Українці християнами. Князь Володимир казав валити поганські божища, а замість них ставити церкви. Український народ назвав князя Володимира Великим, а Церква святим.

93. З весною.

Повіває теплий вітер,
Сонічко нам гріє,
А студений сніг на полі
Вже ся не біліє.

Корчики та деревинки
Дістають знов листя,
Молоденьке і зелене,
А так свіже, чисте.

Бузька видно вже на лузі
Він розважно ходить,

Ящірочки та і жаби
Над потоком ловить.

Вже в садах ростуть купками
Трави зелененькі,
А між ними і пахучі
Фялочки синенькі.

І зазуля сизокрила
Радуюсь весною —
„Куку, куку!“ ніби кличе:
„Тіштеся зі мною!“

Ще й маленький соловійчик
В корчиках співає —
Всюди кожне сотворіння
Творця величає.

94. Один до школи, другий поза школу.

Була весна. День був погідний і гарний. Два школярі вибралися з дому до школи. Один з них називався Петро Пильний, а другий Павло Недбалч. Оба зійшлися на дорозі.

Коли привиталися, сказав Павло: „Ах, який гарний день; не йдім нині до школи, Петре! Ходім радше в ліс і глядім за цвітами! Таж так гарно і мило!“

Петро відповів: „Не можна, Павле; чейже ми школярі; нам треба іти до школи. Щож скажемо, коли нас родичі спитають, чого ми нині училися в школі! А що знов скажемо завтра, коли нас пан учитель спитає, чому не були в школі?“

Павло сказав: „Е, родичі не будуть знати, чи ми нині були в школі, та о науку нас і не спитають. А панові учителеві скажемо, що нас боліла голова. Один день пропущеної науки не зашкодить нам нічого!“

— „Ні, Павле — відповів Петро: — нам не можна бути недбалими і говорити неправду; ходім до школи і не думаймо о дурницях.“

Це сказавши, сіпнув Петро Павла за руку і заохочував іти до школи. Але Павло вирвався і побіг поза школу. Від тої пори почав занедбуватися що раз більше і став недбальцем. А Петро став порядним, шанованим і загально любленим хлопцем.

95. Спочинок по праці.

Сів си хлопчик над книжками
У світлиці при столі —
Куку сонце у віконце
Та до хлопця: „Хлопче мій!

Покинь, каже, книжку,
Та біжи ся грати!“ —
„Ні, не піду, сонце любе,
Маю ще читати!“

Сів си хлопчик та читає
У світлиці при столі, —
Куку пташка з під надашка,
Та до хлопця: „Пітьпілі!

Покинь, хлопче, книжку,
Та біжи ся грати:“ —
„Ні, не піду, пташко люба,
Маю ще писати!“

Як скінчив же він писати,
Склав папері, помоливсь,
Та тоді аж вийшов з хати,
Та на сонце подививсь.

„Гоя, каже, гоя!
Аж тепер є воля моя!
Аж тепер я грати буду,
Мило випічну від труду.“

96. Весна.

По зимі настунає весна. То гарна пора року. Сонце світить що раз довше та пригріває що раз сильніше. Дні стають що раз довші, а ночі коротші. Останки снігу і леду тають.

Земля розмерзає і покривається знов травами, зіллям і квітками. Дерева і корчі дістають листя та цвіт. Рільники беруться до весняних робіт в полях та городах.

Птиці вертають назад з теплих країв. На полях чути жайворонка, на луках бачимо бузька, а коло стріх звиваються щебетливі ластівки. В садах та лісах кує зазуля, а в корчах виспівує соловій.

Пчілки вилітають з улиїв, муравлі вилазять зі своїх гнізд. У воздуху появляються мухи, мотилі і хрущі. Діти бігають по подвір'ю і бавляться весело. Всі тішаються весною і трудяться пильно. На весні припадають Великодні Свята, або Великдень, і Зелені Свята.

97. Весна.

Вже тепленький вітер віє,
І сонечко довше гріє,
Жайворонок вже співає,
Весну Божу нам звіщає.

Пробудились і цвіточки,
Конвалії, фіялочки,
А дівчатка їх збирають,
Головоньку украпають.

Пчілка в улию ожила —
І для неї весна мила:
Вплітає з своєї хати,
Щоб до сонця погуляти.

Там плугатор за волами,
Кладе скибу здовж полями:
— „Гей соб! мої круторогі,
Оріть ниви ті розлогі,

А я зерном їх засію,
Бога ласки ся надію;
Коби жнив лиш ся діждати,
Буде в полі що збирати!“

98. Боягуз.

Пилип був боязливим хлопцем. Кожного шелесту боявся, ба навіть власної тіни. Чп зачукав хто до дверей, чи впало що на землю, чп блпсло в хмарі, чп загреміло в ній, все лякало боягуза; він трясся тоді цілий, білів мов стіна і ховався то коло мами то коло тата. Боявся навіть вечірної темноти в кімнаті і сінях.

Раз вечером сидів батько Пилипа при світлі лампи і читав; відтак сказав до сина: „Пилипе, іди до другої кімнати і подай мені книжку, що лежить на столі!“ — Пилип пустився іти; але що в другій кімнаті не світилося, вернувся зараз і відповів. „Я боюся, тату; там в куті стоїть якась чорна біда!“

Батько глянув на сина і побачив, що він дійсно боїться; відтак встав, взяв Пилипа за руку і сказв: — „Ходім оба; ти мені покажеш цю біду, а я її зловлю і набю!“

Пилип вчепився поли одежі батька, пішов з ним до

другої кімнати і боязливо показав на біду в куті. Батько засвітив сірником і казав Пилишови взяти біду в руки. То була мітла.

Всі тепер сміялися з Пилишової біди, а батько сказав: „На світі нема страхів; найбільшою бідою для самого себе є боязливий чоловік: він і сам боїться, і других лякає. Неодна річ здається боягузови страшною в темноті; але коли до неї наблизиться і придивиться їй сміло, то побачить, що це звичайна річ. Чейже і ніч ріжнється від дня лише тим, що темна.“

99. Не смійся з каліцтва.

Кася була добра дівчина, але мала зпозваті очі. З її каліцтва сміялася пуста Марта та їй докучала.

Касі прикро було слухати докучливих жартів Марти. Але вона мовчала і тішилася, що другі діти, розумніщі від Марти, не чинять їй прикрости пустим говоренням.

По якімсь часі захорувала Марта на віспу. Колиж вздоровіла, гарне її личко змінилося зовсім; стало бліде і дзюbate. Марта знала о тім і сумувала часто. Колиж Марта прикрита хусточкою прийшла до школи, знайшлася одна недобра дівчина, Горпина. Вона приступила до Марти і говорила насмішливо: „Ах, яка ти тепер негарна! Відслонися, нехай всі побачимо твоє дзюbate лице!“

Марта зачала плакати з жалю. Тоді прийшла до неї Кася і хоч мала до неї жаль за давні насмішки, обняла її, поцілувала сердечно і прирекла, що буде її щирою товаришкою. Те саме зробили і другі добрі дівчата.

Горпина мусіла стидатися свого нелюдського вчинку. Учитель довідався також о тім і сказав: „Тяжко грішить той, хто насмівається з каліцтва ближніх. Що нині одному, це може завтра статися другому.“

100. Два каліки.

Здибалися два каліки,
Стали розправляти,
Як їм жити на цім світі,
А не бідувати.

Цей каліка невидючий,
Очі в него мертві;
Той безногий—лиш на кулях
Рамена оперті!

І урадили розумно,
Щоб у спілці жити,
В спілці згідно працювати,
Солодко спочити.

Цего очі, того ноги
Разом ся складають
І собі мов добрі браття
В нужді помагають.

101. Не наближайтеся до залізничних доріг.

Селом переходила залізна дорога. Учитель упоминав дітей часто, щоби не наближалися до тої дороги і не ходили по ній. Остерігав і пастушків, щоби худоби на таку дорогу не впускали.

Всі школярі і школярки послухали учителя і стереглися залізниці. Лише Семко, що то рідко ходив до школи, не зважав зовсім на ці осторогон. Діти, що на його зазив не хотіли зближатися до залізниці, називав навіть боягузами.

Одного дня нас Семко худобу коло залізниці. Корови паслися в ровах, а він то бігав по залізних лічках, то сідав на них і бавився. Нараз мов стріла надїхала машина, що зоветься льокомотива. Семко зірвався і хотів відскочити в бік. Однак в тій хвилі льокомотива перевернула Семка, а колеса її перетяли тіло його на двоє. Семко згинув перед часом під колесами поїзду. Плакали за ним родичі, плакав брат і плакала сестра.

Цей винадок нехай буде для нас наукою, щоби не наближатись ані до залізниць ані до фабричних коліс та машин.

102. Уперті хлопці.

Два хлопці здибалися на вузькій кладці, а оба були вперті. Кладка лежала над досить широким потоком. Один другому не хотів уступитися — цей хотів перейти на цю, а той на ту сторону потоку.

— „Уступися мені, нехай я перейду перший,“ — говорив Івась.

— „Ні, уступися ти мені, бо я скорше прийшов на кладку“, — відповів Михань.

І посеред кладки над водою прийшло межі обома хлопцями до сварки. Один другого потручував в зад, аж наостанку оба счіпилися до бійки. В бійці стратили небаром рівновагу й оба впали у воду.

Студена вода охолодила розгрітих противників. Один другого пустив чим скорше. Мусіли ратуватися, щоби не втопитись. Вся одіж на них мокра, а в чоботях мали також повно води. Оба повилазили щасливо з потоку і на його берегах почали сушити мокру одіж. Холодна вода і немила пригода погодила й успокоїла їх.

103. Два когутики.

Два когутики вгляділи	Бачила це добра мати,
Червачка малого	Діти поучила,
Тай по хвилі суперечки	Щоб рідня ізза дурниці
Счубились за нього.	Спорів не чинила;
Птичка рада на цю бійку,	Бо де браття між собою
З дерева злетіла,	О марниці спорять,
В дзюб смачну зловила добич	Там звичайно у всіх справах
І спокійно зіла.	Лиш собі все шкодять.

104. Жалуй скотину.

Малий Петрусь жалував кожну скотину, бо знав о тім, що скотину так добре Бог сотворив як і чоловіка. Він назбирає бувало в огороді трави та кине коровиці; овечці микне сінця; з песиком побавиться та принесе страви і хліба, а когутика не мне по руках лише попестить тай пустить. Не забував він і о курочках, качечках і гусочках і для них він все знайшов троха посліду.

Всі звірята любили доброго хлопчика. Коли Петрусь вертав зі школи, то коровка аж з радості забенчить, овечка заблеє, песик заскомліє, а когутик вилетить на пліт та до Петруся на весь рот: кукуріку! кукуріку! ніби хоче сказати: Мій Петрусь тут! мій Петрусь тут!

Господь поблагословив добросердного хлопця. Петрусь виріс великий тай став господарем. У нього була повна кошара овечок, повна загорода коровок, повне подвіря дробу, бо Бог дає такому скотинку, що знає її шанувати.

105. Любов межи дітьми.

У родичів було двоє дітей, Ануся і Стефанко. Обоє любилися щиро і бавилися завсігди разом. Ануся захорувала раз тяжко і мусіла лежати в ліжку. Вона не могла ні ходити ні бавитися зі Стефанком.

Стефанкові жаль було хорої сестрички, він не міг бути веселим. Цілими днями сидів він коло її ліжка, розказував їй цікаві байки і читав гарні повістки з книжок. Також брав він часто свої забавки і, як умів, бавив і веселив хору сестричку.

Діти з сусідства кликали не раз Стефанка на двір до своєї забави; але він не спішився. Часто сміялися вони з нього, що сидить завсігди в хаті; але Стефанко не зважав на їх жарти, а доглядав сестрички ще старанніше.

Нераз і Ануся говорила до нього: „Стефанку, вийди з хати та побався зі своїми сусідами!“

Але Стефанко не відходив від хорої сестрички, служував їй, подавав воду та молоко. Йому було наймиліше бути при ній і з нею. Для нього було найбільшою нагородою, коли з уст сестрички почув слова: „Стефанку, ти мій добрий братчик, ти такий добрий, як ангел!“

Якже тішився Стефанко, коли сестричка прийшла до здоров'я! Ануся знов була найщасливіша, коли могла розмавляти і бавитися зі Стефанком.

Нема нічого кращого, як щира любов межи ріднею.

106. Хрещення України.

Князь Володимир Великий за приміром своєї бабки Ольги прийняв віру Христову від Греків, оженившись з грецькою цісарівною Анною. Сталося це 988 р. Відтак вернув до Кіїва, забравши зі собою священиків і церковну утвар. У Кіїві казав ідоли, поганські божища, валити, одні порозбівати, а другі кинути в огонь. А найстаршого бога Перуна, бога громів і блискавок, приказав прив'язати коневі до хвоста і тягнути по цілому місті та бити палицями. А коли його так тягли до Дніпра, плакали над ним люде, бо ще не пізнали світла правдивої віри.

А по цім післав Володимир по цілому городі окличників, щоб скликали народ до хрещення у ріці Дніпрі. І зійшлися молоді й старі і повлізали у воду, хто по шию, хто по груди, матери держали дітей на руках. На березі стояв Володимир зі священиками, які читали молитви і хрестили народ.

На місці, де стояв ідол Перуна на горбі під Кіївом, побудував Володимир церкву св. Василя — а другу церкву Пречистої Діви, так звану Десятинну, поставив у Кіїві. В Кіїві заснував він також першу школу для

боярських дітей. А матери тих дітей плакали за ними, гей по мерцях, бо ще не розуміли значіння освіти.

107. Чесна дівчина.

Раз післала мати свою доньку Олену до торгівлі дещо купити на домашню потребу. Було то саме перед Великодними Святами. В торгівлі був такий стиск і гамір, що Олена не могла допроситися товару. По довгій вижиданню і просьбі подав їй купець, чого вона жадала. Олена не мала дрібних грошей і дала йому долара. Купець видав чим скорше решту, а дівчина перетиснулася поміж купуючими людьми та вийшла на вулицю. Тепер поспішала до дому, бо там мама нетерпеливо її очікувала.

На дорозі заглянула Олена до виданих купцем грошей і замітила, що купець через похибку видав їй о десять центів більше. Олена задержалася, подумала хвилику, і зараз повернула до торгівлі. Тут було вже тепер людей менше. Купець пізнав зараз дівчину, що у нього купувала, і питає: „Чого ти вернулася?“

Олена відповіла: „Пане! ви мені видали десять центів більше, ніж мені належить, от я принесла ці гроші.“

Купець урадований поступком дівчини сказав: „Дякую тобі, люба дитино! Тих десять центів це виправді для мене дрібниця, але з того бачу, що ти є чесна і ретельна дівчина. Роби так завжди, а Бог допоможе, що в щастю і здоровлю виростеш на потіху своїм родичам.“

Олена урадована словами купця вернула до дому. Мама довідавшись о всім, пригорнула її тепер щиро до серця.

108. На Великдень.

Усім, усім святих небес

Святий привіт: Христос воскрес!

Давно діди його мовляли,
Друг друга щиро привитали.
Жиє, не вмере святих небес
Святий привіт: Христос воскрес!
Ростіть, цвітіть, навчайтесь, діти,
Робить добро, людей любити.
Поглянувши на Божий світ,
Ви тямте ще один привіт,
Щоб рівно йшла життя дорога,
Душа моя величить Бога!

109. Княгиня Ольга.

Княгиня Ольга жила в першій половині Х. ст. Була жінкою князя Ігоря, матір'ю Святослава, а бабкою Володимира Великого. Пише про неї літописець, що „була добра лицем і розумна вельми.“. Це справді жінка незвичайно сміла, енергійна і хитра. По смерті Ігоря, якого вбили Деревляни, сусіднє плем'я Українців, сама править українською державою за свого малолітнього сина Святослава. Вона хитрощами воює Деревлян і мстить на них смерть свого мужа.

Пімстившись на деревлянах, йде даліше на північ. Була у Кривичів і в Новгороді і зібрала там данину. Як добра хазяйка, скрізь по завойованих землях заводить порядки і встановляє свої закони. Вона перша переступає і межі України. Зібравши найближчих собі людей, їде човнами Дніпром та морем у Византію, до грецького цісаря Константина. Витають її там з великими почестями й обсипають дарунками. Вона горда і домагається пошани для себе.

Коли за довго задержано її в грецькій місті Суді, показала відтак своє невдоволення грецьким послам, як приїхали у Київ. Довго держала їх у Почайні над Дні-

пром, кажучи: „Хай постоять у мене в Почайні стільки, скільки я в Суді дожидалася.“

Ольга перша з князівського роду приймає Христову віру по грецькому обряду. На хресті названа Оленою. Вона теж перша входить у зносини із Західньою Європою, висилаючи послів до німецького цісаря Оттона I.

Коли її син, хоробрий князь Святослав, воює Хазар, Печенігів, Греків і Болгар, Ольга править у Києві й опікується малими внуками, синами Святослава: Ярополком і Володимиром.

Умерла в році 969. Похована під десятинною церквою в Києві.

110. Ластівка.

Ой у нас під хатою,
Над своїм гніздом,
Ластівка малесенька
Шурхотить крилом.

З вирею далекого
В рідний край вона
Зараз повернулася,
Як прийшла весна.

День цілий літаючи
Ловить комашок,
Носить та годує все
Малих діточок.

В літі звеселяти ме
Щебетом всіх нас, —
А минеться літечко,
Прийде зимний час:

Знову щебетушка
В вирій полетить,
Тай наново вернеться,
Нас повеселить.

111. Наше тіло.

Голова, тулів, руки і ноги — це головні частини нашого тіла. Передня частина голови зоветься лице. На голові росте волосся.

Чоло, обі виски, очі, уши, ніс і борода — це частини

лиця. Дві губи, щокни, ясла, зуби, піднебіння і язик — то частини рота. Зіниця, білок, дві повіки — це частини ока. На повіках ростуть рісничі, а над очима брови.

Шия лучить голову з туловом. Задня частина шиї зовється карк. Нижче шиї є груди, а в ній легкі і серце. Нижче грудей живіт. Понижче карку маємо плечі, а по їх боках пахи і бедра.

У кожної руки і ноги маємо по п'ять пальців. Кінці пальців покриті нігтями.

Тіло удержуємо чисто, бо чистість то половина здоровля.

Наше тіло оживляє безсмертна душа.

112. Дід і смерть.

Дід як вязку дров ізвів,
То під нею аж присів.
„Долеж моя“, — каже к собі —
„Ліпше було в темнім гробі.
„Як на світі бідувати,
„Весь вік тяжко працювати...
„Колиб Бог дав хутше вмерти!
„Прийди! прийди, моя смерти!“
Аж тут з ліса щось шелесть —
Смерть з косою вже і єсть!
„Чого хочеш, небоже?
„Смерть всім радо поможе.“
Дід поглянув — затрусився,
Низенько їй поклонився:
„Зробіть каже, мені ласку,
Та завдайте цих дров вязку!“

113. Праця рільника в ріднім краю.

Скоро настане весна, ідуть рільники з плугами і боронами в поле. Там оріють свої ниви та обсівають

вівсом, ячменем, гречкою і просом. В городах копають землю рискалями, роблять грядки й обсаджують їх або обсівають яриною.

З початком літа косять траву на лугах. Скошена трава сохне на сонці. Сухе сіно згортають в копиці і переховують на пану для худібки.

По сінокосах наступають жнива. Тоді виходять рільники на поле з серпами, жнуть збіжже, звязують в снопи, а відтак звозять до stodil. В осени переорюють знов свої ниви й обсівають житом та пшеницею. Викопують із землі бульбу, бураки і ховають в кінці.

В зимі молотять збіжже в stodoli. Чисте зерно мелють на муку і крупи або вивозять до міста на продаж.

Селян або рільників треба любити і шанувати, бо вони дуже пожиточні люде. Вони достарчають нам збіжжа на хліб.

114. Веснянка.

Прийшла весна
Рай принесла:
Усе зацвило,
Луги вкрасило —
Радість в полях,
Пісні в лісах.

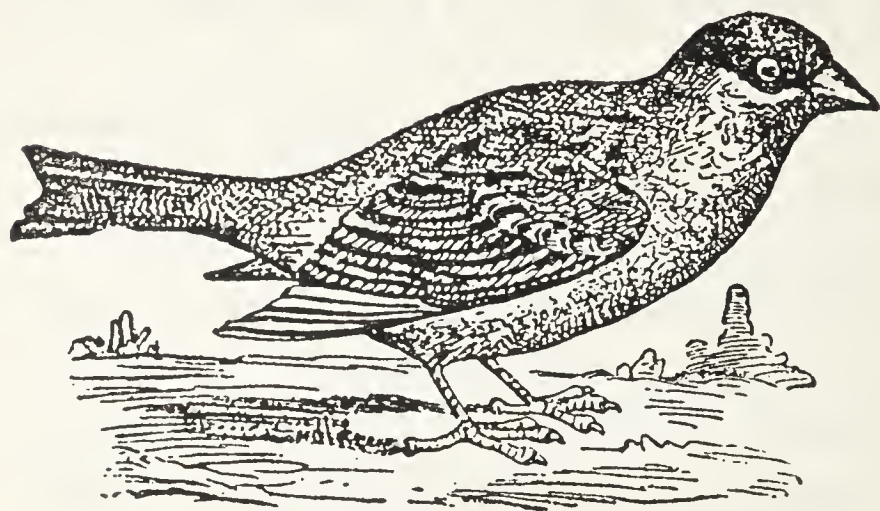
Плетім вінки
На веснянки,
У хороводи
Підем в заводи:
У хрещика,
У тропака.

Прийде зима:
Уся краса,
Цвіт весь змарніє,
Щебет зніміє...
Поки ще час,
Гуляймо враз!

115. Горобець.

Горобець є у нас найзвичайніщим птахом. Він гніздиться всюди і вистелює гніздо соломою, сіном і пірям.

Його опірнення є сіро-буре і темно-насменисте. Своїми

досить великими очима видить горобець зернятка на дорозі, черешні на деревах і хрущі на листю.

Горобець є цікавий, смілий а притім осторожний. Він залазить до stodil і комор, злітає між дріб і їсть разом з ним; він зближається навіть до коней і визбирає зерна, викинені з оброку.

Горобець зїдає весною і літом багато шкідливих хрущів і гусениць. В літі летить на поля і їсть зерна пшениці, жита, ячменю, проса і гречки. Тому то є горобець в часті пожиточним, а в часті шкідливим птахом.

Горобці цвіркають цілими днями і є часами сварливі, а навіть бються мов когути. Вони не відлітають від нас в тепліщі сторони, як ластівки, але цілий рік держаться наших загород. В зимі зносять студінь і голод в надії на ліпші часи.

116. Ластівка і горобець.

До ластівки горобець каже:

„Чому то всюди,

„Люблять вас люде,

„А нас погубляє тото племя враже?“

Бо ластівка шкідні хробаки губить,

А горобчик їсти чуже зерно любить.

117. Шануймо птиці.

В одній місцевости було багато садів. Весною всі дерева і корчі цвили і зеленілися гарно. На галуззях,

в дуплах дерев і в корчах гніздилися птиці і мило снівали. Вони виловлювали також багато шкідливих комах, гусениць і хрущів.

Коли наспіло літо, а відтак осінь, у садах було повно овочу. Одного року явився в тій місцевості якийсь лихий хлопець. Цей нероба підмовив багато других дітей до полошення невинних птичок. Вони зачали ходити по садах, вишукувати гнізда і не давали пташкам спокою.

Пташки відлетіли небаром з цієї місцевості і через кілька літ не вертали до ньої. В садах, в полях і в лісах мов заніміло. Ніхто не бачив жадної пташини і не чув її гарного співу. Всюди було глухо і сумно. Але як виглядала місцевість тепер?

Пажерливі гусениці і хрущі розмножилися так дуже, що обсіли всі сади, поля і ліси. Вони обжерли весь цвіт, овоч і листя рослин. Весною, літом і осенню всі дерева і корчі стояли пусто, мов у зимі. В цілій місцевості не було на лік овочу.

Аж коли люде вкарали злого хлопця і привчили свої діти до шанування пташків і їх гнізд, вернули ці милі гості поволи знов до тої місцевості. Небаром виловили вони багато комах, гусениць і хрущів. Сади, городи, поля, луги і ліси зазеленіли наново, а пташки щебетали всюди миленько і гніздилися знов, як перше. Літом і осенню всі сади видали знов багато всілякого овочу.

118. Добрийдень.

Час вже, діти, з ліжка встати,
Вже і птах став щебетати,
Жайворонок вже літає,
Цвіт до сонця ся звертає
Гей добрийдень!

Там на сході світ ясніє
Вже когут на плоті піє,
Голуб вставши гень літає,
Рибка у воді іграє —
Гей добрийдень!

Час вже, діти, з ліжка встати,
Богу час поклін віддати:
Рання птичка вже літає,
Цвіт до сонця ся звертає —
Гей добрийдень!

119. Байка про вужа та господаря.

Коли польський король намавляв Хмельницького вернутися під Польщу, гетьман розказав йому таку байку: В одного чоловіка жив у хаті вуж. Він був ласкавий, нікого не кусав, йому ставили страву і не боронили лазити по хаті. Раз хлопець їв молоко — вуж приліз і став і собі хлестати. Хлопець ударив ложкою вужа, а той зі злости вкусив хлопця. Хлопець крикнув. Прибіг господар і хотів зарубати вужа, але відрубав йому тільки хвіст, а вуж утік. Хлопець-же з укушення умер. З того часу перестало вестися господареві — пішло нещастя за нещастям. Сказали йому: через те, що він обидив вужа. Тоді господар став миритися з вужем, поставив йому знова молока. Але вуж наївся і в нору заховався. „Вже — каже — не буде між нами давньої приязни: тобі твого сина не забути, а мені мого хвоста. Живім кожний собі сам без злоби, а більш вже нічого не вдумаш.“

— Так і Поляки — казав Хмельницький — нехай нас оставлять, зречуться всієї України, то ми будемо їх від ворогів заступати. Але що-ж! Коли в Польщі хоч сто панів лишиться, то вони того не попустять. А козаки знов не пристануть на те, що ті пани хочуть.

120. Уцтивість хлопця.

Було двох хлопців, що недалеко себе жили в сусідстві. Один звався Володимир, а другий Василь. Володимир був сином заможних родичів і мав багато красних

голубів; Василь був сином бідніщих родичів і мав також кілька голубів, але не так красних.

Раз прилетіла пара Володимирових голубів до Василевого голубника і зачала там гніздитися. Бідний хлопець подумав собі: „Який би я був щасливий, коли би ті голуби були мої! Вони білі як сніг, а головки і хвостики чорні... Зі всіх голубів Володимирових ті сподобалися мені найліпше.“

Василя взяла охота заперти голуби і вже не випустити їх більше. Але зараз погадав собі: „О, ні, це не годиться; це був би гріх!“ І половив голуби та відніс Володимирові до дому.

Уцтивість бідного хлопця дуже сподобалася Володимирові. Незадовго якось знесли ті голуби двоє яєць. Зараз взяв їх Володимир, пішов до Василевого голубника і підложив під одну сіру самичку.

Коли потім з тих яєць викололися молоді, счудувався Василь немало, бо помітив, що дістають білі пір'ячка і чорні головки, зовсім як та найкраща пара у сусіда. З радости побіг до Володимира, щоб йому те сказати.

Володимир усміхнувся і сказав: — „Нічого тут дивного. Я взяв яйця з під твоєї самці, а підложив інші. Таким способом хотів я відплатитися тобі за твою уцтивість.“

Ретельний, уцтивий будь у найменшій справі:
Зі своїми, з чужими, в купні і забаві!

121. Страшний косар.

По-над полем іде,	Косаря у ночі
Не покоси кладе,	Зустрічають сичі;
Не покоси кладе — гори:	Тне косар, не спочиває,
Стогне земля, стогне море,	Ні на кого не вважає,
Стогне та гуде.	Хоч і не просп.

Не благай, не проси:
Не клепає коси;
Чи то город, чи то поле,
Як бритвою старий голить
Усе, що даси:

Мужика й шинкаря,
Сироту кобзаря;
Приспівує старий, косить,
Кладе горами покоси,
Не мина й царя.

І мене не мине,
На чужині зотне,
За решоткою задавить...
Хреста ніхто не поставить
І не помяне!

122. Будь малим задоволений.

В часі дорожні скликав багатий чоловік убогі діти до себе і сказав до них: „От стоїть кіш повний хліба; кожний з вас най собі возьме один бохонець. Так можете кожного дня сюди приходити, поки Бог не дасть ліпших часів.“

Діти побігли зараз до коша: кожне хотіло взяти найкращий і найбільший бохонець, тай з тої причини перечилися і сварилися межі собою. Відтак повідходили і забули навіть подякувати. Лише Юлюся, убого але харно приодіта дівчина, стояла подалеки, взяла найменший бохонець, який в коши остався, подякувала щиро чоловікові за хліб і пішла тихо та спокійно до дому.

Другого дня були діти так само нечемні, а бідній Юлюсі дістався цим разом ще менший бохонець. Вона віднесла його до дому і дала хорій матери. Коли мати надкроїла цей бохонець, посипалися з нього гроші.

Здивована мати сказала: „Віднеси ці гроші назад нашому добродієві: мусить то бути якась помилка.“

Юлюся віднесла, а добрий чоловік сказав: „Ні, не була то жадна помилка; гроші ті казав я нароком вложити в найменший хлібець, щоби тебе, добра дитино, на-

городити. Будь завжди смиренна і задоволена малим, а Господь Бог буде тебе благословити завжди.“

123. Божа поміч.

В однім містечку жила богомільна вдова з троїма дітьми. Вона працювала тяжко на прокормлення своє і своїх дітей. Хоч була убога, не журилася дуже своїм недостатком, бо знала, що Господь Бог не опускає нікого в потребі.

Одного дня рано сказала мати до своїх дітей: — „Нині не маю дати вам що їсти, бо нема хліба ні муки. Моліться до Господа Бога, а він змилується над нами. Він сам навчає нас, щоб ми у всіх потребах удавалися до Нього.“

Вісімлітній Івась вибрався сумний до школи. Коли переходив коло церкви, вступив до неї, укляк і молився голосно: „Всемогучий Боже, змилуйся над нами! Ми, діти, з бідною мамою терпимо голод. У нас нема нині ні муки ні хліба! Допоможи нам, Боже, Отче наш!“

По тій сердечній молитві пішов Івась просто до школи. Колиж вернув до дому, побачив на скрині божонець хліба і трохи муки та круп. „Слава-ж Тобі Боже; вже не помremo з голоду! Люба мамо, чи то нам ангел все те приніс?“ — кликав урадований хлопець.

А мама відповіла: „Так дитинко; Господь Бог вислухав твою молитву і змилосердився над нами. Коли ти нині молився в церкві, молилася там також одна добра пані. Вона чула твою щирю молитву і прислала нам то все. Її вибрав Господь Бог за ангела для нас, щоб ми могли.“

Де потреба найбільша, там Божа поміч найближча.

124. Боже, то Твоє діло!

Сонічко красно
На небі встало,
Велично, ясно
Світлом засіяло;
Нічні сонливі
Мраки розбило,
Боже мій, Боже,
То Твоє діло!

Гомін лісами,
Піснь дубровами
Щастя разносить,
Сильно голосить:

Добро приспіло,
Весело, мило...
Боже, мій, Боже,
То Твоє діло!

Зелень розвилась
Ген царинами,
Радість розплилась
Всіми світами:
Пора новенька,
Жизнь веселенька —
Боже мій, Боже,
То Твоє діло!

Дуброви, гори
З полонинами;
Долини, дебри,
Луги з ріками:
Все так принадне,
Всюди все ладне —
Боже мій, Боже,
То Твоє діло!

125. Город.

Мама взяла Одарку і Юрка за руки і пішла до городу. Город був недалеко хати. Ближче хати росли цвіти, далше всілякі ярини, а за ними був сад з деревами овочевими.

Городець з цвітами поділений був на кілька грядок. На середніх грядках пишались красні, червоні рожі, різнобарвні гвоздики, жовті купчаки. На бічних грядках стелився зелений барвінок, а зпомежи барвінку показувались дрібні листки зеленої рути. Крім того були еще

в зільнику пахуча мята, васильок, маруна і маточник пчільний.

Мама сказала: — „Цвіти украшують наші городи, ними обтикаємо образи святих у хаті і ними прибираються дівчата.“

Одарка і Юрко пішли далше до тої частини города, де росли всілякі ярини. На перших грядках стояли просто настоборчені біли чоснику і цибулі. Дальше відко було моркву і петрушку, а з під їх гички відніли жовті і білі корінці. На двох грядках розсілась кругласта капуста, коло неї росли огірки, а подальше бураки. Було там по грядці гороху, фасолі і бобу. Під садом росла бульба, а за нею кукурудза, межі котрою ховались гарбузи та дині.

Мати показала дітям ті всі рослини і так сказала: „Всі ті ярини дуже пожиточні, бо служать чоловікові до поживлення або яко приправа до інших страв, щобн нам ліпше смакували.“

Тепер пішли всі до саду. Там стояли рядами яблінки, груші, сливи, вишні і черешні, а здовж плота росли корчі агресту, порічок і малин. Мати вказувала дітям ті дерева і корчі і так промовила до них: „Ті овочеві дерева і корчі видають овочі смачні і до поживлення для людей пригідні. Тепер ті овочі ще не дозрілі і були би для вашого здоровля шкідливі; але коли дозріють, будете могли їх їсти. Немало приносять вони нам користи, бо і самі їх споживаємо і продаємо іншим людям, котрі їх купують задля приємного смаку.“

126. Дівчина і цвіти.

Дівчинонька мила
В зільнику робила:
Грядочки копала,
Цвіти насаждала.

Як квітки зацвіли,
Барвами ся вкрили,
Дівчина їх рвала
Тай собі співала:

Ей мої ви цвіти,	А квітки раділи,
Любі райські діти,	Запахом поїли
Вирастайте всюди,	Дівчину миленьку,
Най тішаться люде!	Квітчатись раденьку.

127. Цінне зіллячко.

Анна і Варвара ішли до міста. Кожна несла великий кіш, повний ярини. Анна воркотіла і стогнала часто; Варварка жартувала і сміялася.

Анна сказала відтак: „Як ти можеш сміятися і жартувати? Чейже твій кіш так великий і тяжкий як і мій, а ти не старша і не міцніща від мене!“

Варварка відповіла: „Правду говориш, дорога товаришко, що мій кіш не менший і не лекший від твого, та що і я не міцніща і не старша від тебе: але я убралася в таке зіллячко, що свого тягару навіть не чую.“

— „Мусить то бути дуже цінне зіллячко“, — сказала борзо Анна, — „тай я хотіла би собі тягару улекшити. Скажи мені, як воно називається і де росте?“

Варварка відповіла: „Цим цінним зіллячком є терпеливість і витревалість. Вони улекшують кожному чоловікові всілякий труд і тягар. Терпеливістю і витревалістю поконують люде найтяжчу роботу.“

128. Білюх-капустяник.

Красні то звірята мотилі. На своїх легоньких крилочках уносяться у воздух, літають з цвіта на цвіт і висисають медок. От білюх-капустяник, що його бачите на образку, також належить до мотилів.

Та мотиль той не родиться таким доразу. Самочка складає гей мак дрібонькі яєчка на спідній стороні листя

капустяного. З тих яєчок вилягаються сіраво зелені гусениці. Вони обїдають листя капусти так, що лише реберця з них остаються. Коли гусениці під-ростуть, переміняються в кукли. Ті кукли прикріплені ниточками

до дерев і плотів. Вони не приймають корму і не змін-яють місця. З них виколуюються крилаті мотилі.

Є ще багато інших мотилів.

Многі дуже шкідливі тим, що яко гусениці обїдають листя рослин варивних, садовини і дерев лісних. Таким чином роблять гусениці дуже великі шкоди в городах, садах і лісах.

129. Тече вода.

Тече вода з під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина.

Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.

Тече вода із за гаю
Та по-під горою,
Хлюпоцуться качаточка
По-між осокою.

А качечка впливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

130. Поля і луки.

За містом тягнеться просторий обшар урожайної й управленої землі — то поля. Працьовиті фермері управляють ті поля, орють плугами, засівають насінням і скородять боронами.

Засіяне насіння прозябає, росте й окриває на весні землю красною зеленою шатою, молодим збіжжем або рунию. Відтак підрастає збіжже що раз вище, стебла

продовжаються, а на їх верху твориться колос. Під впливом теплового весняного воздуха розвиваються здовж і наоколо колоса цвіти, а з цвітів витворюються зернятка, обвиті тонкою половою.

Коли зерна дозрівають, то стебла і колоси біліють або жовкнуть і настає час жнив. Тоді виходять фармері в поле із жнивярками (байндрами) і косять збіжже, вяжуть в снопи, складають в купки, а коли добре висухло, молотять паровими молотільнями, а зерно звозять до шпихлів, або до елевейторів у містечку.

По жнивах лишається на полях стерня. Небавом переорюють її, щоби поле приготувати до нового засіву.

Збіжже є великим даром Божим: воно дає чоловікові добре і здорове поживління. Тому люде дбають о добру управу поля під збіжже.

Межи всіма родами збіжжа є найпожиточніщі жито і пшениця. Насіння їх засівають або під зиму або на весну; проте маємо жито озиме і яре, і пшеницю озиму і яру.

Інші роди збіжжа, що їх на весну засівають, є: — ячмінь, овес, просо, гречка і кукурудза.

Крім збіжжа засівають люде на полях: горох, боби, сочевицю, лен і коноплі та садять бараболі, бураки та капусту.

Поживлінням для худоби служить паша. Такою пашою є трава, що росте на луках або сіножатах. Траву на луках, коли вже доспіє, косять косарі. По кількох днях вона висихає, а тоді громадять її граблями і складають в кошиці. Трава осушена зветься сіном.

Окрім сіна дуже доброю пашою для худоби є комяниці або конюшина, люцерна і вика. Їх насіння сіється так, як кожне збіжже на полях.

131. На полі.

Кругом, кругом широке поле,
Низенько клоняться жита,
Нігде нікого доокола,
Спокій могильний, самота.
За лісом сонце червоніє,
А небо синє, як блават,
Вітрець по збіжжю легко віє
І десь сверщки вже гомонять.
Ось жайворонок підлітає,
Ранесенько збудивсь зі сну,
І пісню Богу в честь співає
Веселу, гарну, голосну.
В тім храмі, Творче, я з поклоном
З житами голову хилю
І піснею враз з жайвороном
Імя Твоє я возхваляю.

132. Багацтво.

Молодець убогий зійшовся раз з давним своїм учителем і почав нарікати гірко, як йому зле поводитьсь, а як один і другий із його давних товаришів добре маютьсь: вони багаті, а він недостаток терпіти мусить.

— „Чи ти справді так бідний?“ — говорив учитель;
— „ти зовсім здорово виглядаєш! Рука твоя, бачу, сильна і спосібна до роботи; чи дав би ти собі її відтяти хоч би за тисячу долярів?“

— „Сохрани Боже!“ — крикнув молодець, — „як могло би мені це і на гадку прийти?“

— „А очі твої“, — мовив дальше учитель, — „що так свіжо на красний цей світ божий позирають, за кілько дав би ти грошей?“

— „За жадні скарби!“ — відповів молодець.

— „А слух твій, котрим і спів птахів і голос родичів та приятелів чуєш, чи заміняв би ти за всі скарби багача якого?“

— „І то ні!“ — відповів скоро молодець.

— „Тому-ж“, — сказав учитель дальше, — „не нарікай. що ти бідний; ти маєш дари над всі гроші цінніші. Ужний їх лише, як треба!“

Хто здоровий, той багатий, а хто недужий, той бідний.

133. Ой діти, діти!

Ой діти, діти,
Зникають цвіти;
Літа минають
І не вертають!

До сніпка снопок,
Стане півкопок;
До хвильки хвилька
Буде днів кілька!

В кожній хвилині
В кожній годині,
Як пчоли в літі,
Трудіться діти!

134. Наука — найбільший маєток.

— „Нащо мені придасться наука!“ — говорив малий Кость, коли його бабуня заохочувала до пильности.
— „Прецінь мій батько є купцем, має склеп і гроші, — буду мав з чого жити і без науки!“

— „Правда,“ — відповіла бабуня, — „батько твій є тепер багатим чоловіком, але маєток — то річ непевна; можна його легко втратити, а наука лишиться на завсігди. Слухай, Костю, не раз то вже бувало, що нерозважні люде, котрі замолоду не привикали до праці і нічого не навчилися, в пізніщих літах свого життя не мали кусника хліба і мусіли з голоду і нужди умирати.“

Нерозумний хлопець не зважав на перестороги бабуні. По кількох літах вибухла війна. Батько Костя втратив весь маєток, а з гризоти заслаб і небаром умер. Щож мав робити тепер Кость, коли не навчився нічого, а лише спускався на батьківський маєток? Ціле життя недбалый Кость зістав бідним чоловіком і тернів нужду. Споминав заєдно слова бабуні і жалував, що змарнував свій молоденький вік.

135. О Боже, Творче світа!

О Боже, Творче світа,
Який Ти добрий дітям!
Даєш їм голосочок
До красних співаночок.

Вони ж собі співають,
Як соловейко в гаю,
Як ластівятко в стрісі,
Щиглятко на орісі.

І ми собі співаєм,
Як пташка рано в маю,
Тай все співати будем,
Доки послужать груди.

О Боже, Творче світа,
Який Ти добрий дітям!
Даєш їм голосочок
До гарних співаночок.

136. Ліс.

За містом є великий ліс. В лісі росте багато різних дерев. Деякі з тих дерев мають широке листя, а інші вузьке і подібне до шпильок; проте розрізняємо листові і шпильчасті або четинні дерева.

До листових лісних дерев належать: дуб, бук, граб, береза, липа, вільха й осика; а до четинних: сосна, смерека, ялиця і модрень. Після роду дерев бувають ліси: дубові або дуброви, букові, березові, соснові й інші.

Межи лісними деревами росте також багато різних корчів, як: ліщина, яловець й інші. Між корчами і деревами виростають корчики малин, черниць і суніць; росте там ще трава, мох і гриби.

У великих лісах виводяться різні дикі звірята, як

заяці, лиси, серни, олені, вовки і медведі. Ловці полюють на них то задля фўтра, то задля мяса. В лісах проживє і гніздиться також багато ріжного птацтва.

Лісні дерева і корчі є людям дуже потрібні та пожиточні; вони служать їм на паливо і на матеріал до ріжних будівель. З лісних дерев роблять собі люде всілякі домові та господарські знаряди.

137. У лісочок!

У лісочок зелененький
Ходіть, хлопчики маленькі:
Заспіваєм, щоби чути
Темним лісом наші нути.

Ходіть, хлопці, в чисте поле,
Не ліниво, не поволи;
Там то пташечки літають,
Там то з нами заспівають!

Ходіть, хлопці, та до гаю,
Посідаєм при ручаю,
Гарними там голосами
Заспівають води з нами.

Ходіть, хлопці, на прогульку,
Там почуємо зазульку;
Буде нам вона кувати,
Як зачнемо ми співати!..

138. Шпак.

Старий стрілець Наум мав у світлиці вивченого шпака, котрий умів наслідувати вимову кількох слів. Коли лише стрілець закликав: — „Шпачку, де ти?“ — то шпак верещав зараз: — „Я тут!“

Малый син сусіда, Савин, тішився дуже тим птахом і відвідував часто стрільця. Раз прийшовши, не застав він стрільця у світлиці. Хлопець піймав борзо птаха, сховав в кишеню і хотів вийти з кімнати.

Саме в тій хвилі появився ненадійно стрілець у дверях. Коли побачив Савина, загадав зробити йому утіху і закликав, як звичайно: „Шпачку, де ти?“ — А птах за-верещав в кишені із всеї сили: „Я тут!“

Злодійство не укриється ніколи і раз викажеться конче.

139. Прогулька.

Було то в травні. Зі школи виходили діти довгим рядом. Лиця їх були веселі. Всі радувалися, бо ішли з учителем на прогульку до поблизького ліса. Ішли вони пільною дорогою, весело розмавляли і співали. От вже і під лісом.

Тут поміж деревами стало дітям ще веселіще. По-між високими буками і грабами, розложистими дубами та стрімкими смереками був у лісі приємний холод. Діти любувалися красними деревами, корчами і співом птн-чок. Все їх тішило і занимало. Про все розпитувалися учителя. Місцями мусіли передиратися через корчі, що росли межі деревами.

В тім зашелестіло щось листям. Дві молоді серни вибігли зномежи корчів, піднесли голови до гори та за-держалися хвильку. „Які то милі звірята“! — крикнули діти та плеснули з радости в долоні. Серни сполош-лися та утекли.

Весела громада дітей пустилася лісом в дальшу до-рогу. Небаром прийшли на простору полянку. Тут посі-дали на траві, зіли що малі, а відтак стали бавитися. Пан учитель тішився дуже, що його школярі в часі цієї забави були чемні.

Коли школярі набавились доволі, пішли вузьенькою дорогою на край ліса, де стояла хата лісничого. Тут уставилися знов в ряд, умаїли свої капелюхи галузками лісних дерев і цвітами, а відтак, весело співаючи, вер-нули домів.

140. Діти, в гай.

Раз два, раз два, діти в гай!
Раз два, раз два, бо вже май!
Там пташата вже співають,

Красні цвіти процвітають —
Раз два, раз два, діти в гай!
Раз два, раз два, бо вже май!
Раз два, раз два, все спішім,
І за руки ся держім!
У лісочку заспіваєм,
Весну гожу привитаєм —
Раз два, раз два, у лісок!
Раз два, раз два, у лісок!
Раз два, раз два, стежечков,
То долинов, то горов!
Поспішаймо до поточка —
До маленького млиночка —
Раз два, раз два, стежечков,
Раз два, раз два, стежечков!

141. Ящірка.

На цім образці бачимо ящірку. Ящірка бігає поміж трави по землі. Її подовгасте тіло покрите лусочками зелено-сірої барви і закінчене довгим хвостиком. Вона бігає звично на чотирох ногах і зоветься ящірка-звінка.

Ящірка-звінка придержується сухих місць і проживає в щілинах і дірах землі. Можна її бачити і в купках між камінням. Радо вигрівається до сонця і спочиває тоді. Кормиться головню мушками, хрущиками і червачками, тому вона людям пожиточна.

Ящірка - звінка не кусає і не є їдовита. Невинне це звірятко не робить ніякої шкоди. Лише нерозумні діти бояться цієї пожиточної ящірки і її убивають. Хто убиває ящірку, той робить собі шкоду в полі, саді і лісі.

Ящірки ховаються на зиму в свої норі і там засипляють аж до весни. Весняне тепло пробуджує їх до нового рухливого, а для людей хосенного життя.

142. Чого потреба до будови дому?

До будови дому треба дерева, каміння, глини, цегли, піску і вапна. Дерев'яні домп будує тесля, а муровані муляр.

Будівляного дерева доставляють нам ліси, а то підвалин, стовпів, кроков, дощок, брусів і гонт.

Камінь потрібний на фундаменти знаходиться в землі; звідтам видобувають його а каміняр обтісує як потреба.

Глину подибуємо на многих місцях у землі в грубих верствах, котрі відзначаються з далека червоно-жовтавим видом.

З глини вирабляє цегольник в формах цегли, відтак їх сушить і випалює в огні, в приладжених до того печах, через що вони стаються твердими і червоними.

Пісок знаходиться також у землі, де його часто подибуємо в білих грубих покладах.

Важно маємо з каміння, що знаходиться в землі і зоветься вапняк. В такім стані, як його з землі видобуваємо, не є цей камінь до ужитку ще придатний, треба його вперед випалити в приладжених до того печах. З так випаленого вапняка маємо негашене вапно. Полите водою зачинає те вапно клекотіти і кипіти і так розгрівається, що може попарити. Коли вже перестане кипіти, стається м'яке і причепне і дасться у воді доволі розпустити. Розпущене водою служить до білення стін, а змішане з піском служить мулярам до злуки каміння і цегли. Та мішанина вапна з піском, як висохне і ствердне, споює цегли і камені так кріпко, що не дадуться відлучити.

143. Забава діточа.

Зійшлись, зібрались,
Згідливі діти
І радять раду,
Що їм робити.

Хлопчики кажуть:
Стаймо хатину!
Дівчата знову:
Замісім глину!

Тай вже мотиков
Один копає
І підвалинку
Там затягає,

Вже обтесали
Одні платовцю,
А другі ладять
На дах кроковцю.

Ще інші ніби
Вікна вставляють
Тамті соломов
Дах накривають.

Один з каміння
Печі мурує,
Другий знов стіни
Глинов валкує.

І от за хвильку,
Малу часинку
Видно готову
Гарну хатинку.

І вже порядки
Одні заводять,
А другі в гості
Ніби приходять.

Бавляться діти
Розумно, чемно,
В такій забаві
Всім є приємно.

144. Вода.

Як без поживління, так і без води не могли би люде жити. Вода потрібна також для всіх звірят, а збіжжа дерева й інші рослини не могли би без неї рости. Вода є про те великим даром Божим, а Господь Бог устроїв світ так мудро, що її всюди маємо подостатком.

Найчистіща вода випливає з джерел і знаходиться в криницях. Там є вона зимна і свіжа. Джерельна і кринична вода є безбарвна, прозора і не має ні смаку ні за-

паху. Однакож понад джерельну і кирничну воду нема для чоловіка лучшого і приємнішого напою. Наколи довше постоїть, стається літна і до пиття непридатна.

Вода служить також чоловікові до приладжування і варення страв, до прання біля і до миття. До прання і миття є відповідніща м'яка вода дощева, або вода, що знаходиться в ріках, ставах та озерах. В такій воді купаємося в літі, щоби скріпити своє здоров'я.

Вода ogrівається під впливом тепла, а добре ogrіта кипить і заміняється в пару. В зимі замерзає і заміняється в лід.

Лід є легший від води і задля того плаває по воді. Покриваючи в зимі поверхню рік, ставів та озер грубою верствою, справляє лід, що під ним вода не замерзає і що в ній можуть в зимі жити всілякі животини.

145. Дощ.

І шумить і гудить,	Дощик землю піділляв
Вже і дощик іде	Щоб росла вся трава,
Тай небаром темна хмара	Щоб удались рілннкові
З вітром дальше перейде.	Косовиця і жнива.

По дощи все росте
На полях і лугах, —
За погоду і за дощик
Слава Богу в небесах.

146. Бджола.

Як лиш на весну милий вітрець повіє і цвіти зачнуть розвиватися, тоді і бджоли вилітають на луги й огороди. Там сідають на цвіти, виспсають з них сік і збирають цвітний пилок. Відтак поснішають назад до улья і будують ту з воску комірки, та наповняють їх медом, виробленим із соку.

Бджола є невеличка комашка. Її тіло складається з трьох частей. На голові має двоє очей і два вусики.

В роті має рурковатий язик, сисальце; ним виспеє солодкий сік з цвітів. При грудні має шість ніжок а на них пазурці і щітки, котрими збирає цвітний пилок. На верхній стороні грудей має чотири крила: два більші з переду, а два менші за ними. Ті крильця є тонкі, прозорі і жилковані. Кадовб бджоли є довший від грудні. В ній бджола має острє жало, а коли ним уколе, запускає разом їдкий плин в рану. Тіло коло рани пухне і досить довго триває такий біль.

Бджоли є дуже трудолюбиві комахи. В улію утримують вони найліпший порядок. Одна бджола другої не спиняє в роботі, всі заходяться коло праці разом.

Коли вертають з поля назад до улія ліплять комірчи і наливвають їх медом. Інші чистять улій, кормлять черв, та стоять на сторожі, а всі слухають своєї спільної матери, що володіє цілим товариством бджільним.

147. Пасіка.

За садочком сіножатка,
А у шопі паша,
Між вишнями, яблінками
Пасіка там наша.

Улії стоять рівненько
Мов дімки з дашками,
З очка пчоли просто в поле
Ген спішать роями.

Кожна пчілка, хоч маленька,
По квітках літає
І пильненько сік солодкий
Із них висисає.

Та спішиться радо, скоро,
Літом і весною,
Знає добре, що настане
Осінь із зимою.

148. Непослушний хлопець.

Два школярі, Івась і Гриньо, пішли одного разу в сад, де стояла також пасіка. Пасічник остерігав обох школярів, щоби не наближались до бджіл, бо їх пожалять.

Тої остороги услухав тільки Гриньо і не пішов. — Івась не послухав ради старого пасічника і сказав: — „Мене бджоли ніколи не жалили, то і тепер не будуть“ — і пішов скорим кроком між пні. Та ледви кілька кроків наперед поступив, аж тут влітають бджоли з улів і ну-ж на Івася.

Хлопець зразу почав обганятися, але бджоли ще гірше розлютились і так його пожалили, що ціле лице запухло.

Івась терпів великий біль і не міг довший час показатися межи своїми товаришами. Жалував тепер дуже, що не зважав на осторогу пасічника і від того часу слухав завсігди старших.

149. Джерело, струя, потік, ріка.

Дощева вода всякає в землю. Те саме діється з водою зі стопленого снігу. Мов добрі братчики і сестрички держаться каплі капель і ховаються в землю. Там збирається вода в норах або спливає до нижчих місць, а коли знов дістанеться на поверхність землі, то повстає джерело.

Джерельна вода тече дальше долинами і творить струю. В дорозі надibuє вона другі струї і творить разом з ними потік. Вода в потоці не є так чиста як джерельна, бо примішана з намулом і піском.

Потік стрічається в дорозі з другими потоками і лучиться з ними в ріку. Ріка ширша і глибоша ніж струя і потік. В ріці жиють риби, раки й інші животини.

Коли звернемося лицем у ту сторону, куди вода в

ріці пливе, то маємо по правій правий, а по лівій руці лівий беріг ріки. Щоби з одного берега на другий дістатися або переїхати, ставлять люде на ріках кладки або будують мости. Заглиблення на поверхні землі, що ним вода в ріці пливе, називається коритом ріки. Буває нераз, що в кориті ріки так много води назбирається, що в нім поміститися не може і що вода виступає з берегів, затоплює околиці, пориває зі собою з пасовиск худобу, людей, збіжже, зриває мости і перериває дороги. Тоді кажемо, що настала повінь.

Така повінь буває часто на початку весни, коли сніги топляться, або в літі по великих зливах, коли вода з різних сторін спливає до ріки великими струями.

Менші ріки лучаться часто з більшими і з тими допливають до моря. Заким там дійдуть, пливуть від своїх джерел викрутами часом дуже много миль. Море є то великий і в деяких місцях дуже глибокий збірник води, що до него дуже много рік впливає.

150. Житні колоски.

Один селянин пішов з малим сином своїм Павлуньом в поле, подивитися, чи збіжже пристигло.

Коли прийшли на поле, побачили там, як деякі стебла жита просто стояли, а інші свої колоски похилили. Павлунь звернув на це увагу і сказав до батька: — „Пожалься, Боже, що так много збіжжа зіпсувалося і майже до землі похилилося.“

Батько урвав кілька колосків, показав їх Павлуневі і сказав: — „Бач, колосок, що так скромно похилився, є повний найкращих зерен; а колосок, що так гордо в гору стремів, цілком порожний і пустий.“

Порожна бочка гудить, а повна мовчить.

151. Перед жнивами.

Слава Богу, слава Богу!
Вже жнива близенько,
Всюди наші любі ниви
Жовтіють миленько.

Буде хліб новий і свіжий
Для худібки паша,
Наповнить нам оборони
Рідна нива наша.

Дітоньки, просіть у Бога
Здоровля, охоти
До нової в жнива праці,
Нової роботи.

152. Літо на Україні.

Около святого Івана кінчиться весна а зачинається літо. Тоді маємо найдовші дні а найкоротші ночі. Сне-ка змагається, бо сонце світить довго і пригріває сильно; ми тоді радо пересиджуємо в тіни.

Цвіт рослин переменяється тепер в овочі, з котрих много в тій порі року дозріває. І так дозрівають в садах агрест, порічки, малини, також ранні яблука і грушки; в лісах достигають суниці і черниці, а по полях жовтіє збіжже.

Як много поживління приносить літо! Мотиль та бджола находять свою цвітку, худоба свою пашу, а чоловік свій хліб. Хто весною орав, сів і садив, той літом косить і жне, коли Господь Бог працю поблагословить. Люде просять Господа Бога, щоб і їх огороди і сади, сіножати і поля стеріг від бурі, граду, слоти, повени і від посухи.

Літо, то час жнив. Коли збіжже вже дозріє, виходять женці в поле, жнуть серпами або косять косами, звязують в снопи і складають в полукіпки. Опісля звозить кожний господар своє збіжже до села і ховає до стодоли

або складає в стіжки та стирти. Люде тішаться дарами якими Бог землю поблагословив.

В літі мають школярі і школярки шкільні ферії, і помагають тоді родичам у збиранню землеплодів.

153. Приповідки.

Добрій жнець не питає, чи широкий загонець.

Хто оре, сіє, той ся надіє.

Нема то над ремесло, як леміш та чересло.

154. Підкова.

Батько ішов полем із сином своїм Омеляном. — „От”, — сказав батько, — „там на дорозі лежить кусень підковн; підійми і сховай”. — „Ей”, — відповів на те Омелян, — „не варто по це схилятися”.

Батько підняв залізо мовчки і вложив до кишені. В поблизькім селі продав ковалеві, а за ті гроші купив черешень. Оба ішли тепер дальше. Сонце дуже пригрівало. На цілім просторі не було видно ні дому, ні деревини, ні джерела, а Омелян аж вянув із спраги.

Як би нехотячи опустив батько одну черешню на землю. Омелян підняв її борзо, як би золота була, і поніс зараз до рота. Потім упустив батько ще одну черешню, а Омелян підняв її також скоро. Так упустив батько мало помалу всі черешні, а коли Омелян зів вже останну, обернувся батько, усміхнувся і сказав: — „От, колиб ти лише один раз був схилився по підкову, не потребував би ти був по черешні тільки разів схилятися.”

Хто за малі річи не дбає, з меншими труду зазнає.

155. Пісня лінивого.

Зїлосяби, зїло,	Пив би я водиці
Як би в рот злетіло:	З чистої кирниці:
Чи смажене, чи варене —	Чи в збаняти, чи в горняти —
Тож то зїв би і печене!	Щоб приніс лиш хто до хати!

Добра річ — сукмана,
Щоб даром лиш дана,
Та ще синьо-зеленава —
Тож ходив би в ній як пава!

156. Притомний хлопець.

Данилко був мислячим хлопцем; у звичайних пригодах вмів він собі радити і часто охоронявся від неодної біди.

Одного вечера Данилко мав писати домову задачу. Мати поставила на столі лампу з нафтою і засвітила її, а сама пішла до пекарні, варити вечерю. Батько не вернув було ще з поля; в кімнаті лишівся Данилко зі своєю молодшою сестричкою, Зонею.

Данилко усів при столі і писав, а Зоня взяла його книжку з образками і приглядалася цікаво гарним малюнкам. Нараз з неуваги потрутила Зоня лампу і вивернула її на зошит і книжку Данилка. Нафта виллялася з лампи і занялася ясною полумінню.

Перелякана дівчина скрикнула проразливо і хотіла втікати; але притомний хлопець скочив борзо від стола, захопив килим з ліжка, кинув його на вогонь і згасив його. Заким на крик Зоні надбігла налякана мати, в кімнаті було вже темно. Крім Данилкового зошиту не згоріло більше нічого.

Небавом повернув і батько з поля. Тепер довідався він, яка пригода сталася, і зажурився дуже, бо від того нафтового вогню могла згоріти ціла хата, а в ній і діти.

Обоє родичі зганили нерозважне поведення Зоні, а похвалили притомність духа і порадність Данилка.

157. Чотири сторони світа.

— „Вставай, Максимку, підеш зі мною придивитися сходові сонця!“ — так закликав батько одного дня раненько на вісьмплітнього сінка.

Максим встав зараз, убрався, змовив молитву і вийшов з батьком з дому. Оба поступали повільним ходом, дорогою серед ланів, та прислухувалися, як тут і там пробуджені жайворонки щебетали свої поранні пісоньки. Небавом вийшли на поблизький горбок.

— „Поглянь довкола себе!“ — закликав батько — „чи бачиш, як там далеко небо стикається із землею?“

— „Виджу, любий тату“, — відповів малий Максим. „Я хотів би бути тепер в тім місці, там певно досягнув би я неба рукою.“

— „Ой ні, люба дитино! То нам лише здається, що небо стикається із землею. Коли би ти там підіхав, побачив би, що небо там до землі не припирає. Цілий той круг землі, що до нього небо здається притикати, зоветься видокругом. Кожне місце, з котрого лише дивимосся, має свій видокруг.“

— „Тату! а чому в оцім місці мовби червоним плащем обведене?“ — спитав Максим.

— „При сході і заході сонця — відповів батько — видаються нам хмари дуже часто як полумінь червоні. Ми кажемо тоді, що на небі зоря або луна.“

Небавом висунулося сонце з під видокруга, як би дуже ясний кружок.

— „Максимку! покажи мені, де зійшло сонце?“

— „В оцій стороні, тату.“

— „Сторона, де сонце сходить, називається сходом.“

Коли сонце зійде”, — мовив даліше батько, — „воно вносить на небі що раз вище. Та сторона, де сонце є в полудне, називається полуднем. Потім сонце знижається чим раз більше, аж вечером ховається в протинній стороні неба. Сторона, де сонце заходить, називається полуднем. Потім сонце знижається чим раз більше, аж вечером ховається в протинній стороні неба. Сторона, де сонце заходить, називається заходом. Звернися тепер Максимку, так, щоб сонце було по твоїй правій руці, а будеш мати по лівій захід, перед собою північ, а за собою полудне. — Схід, захід, північ і полудне називаємо сторонами світа.“

158. Вечер.

Сонце вже заходить
Десь там поза гори,
Весь товар вертає
З поля до обори.

Вже й вечерня зірка
З неба спозирає,
Що скінчилась днина,
Всім розповідає.

Мати вже вечерю
Теплу нам готувить
І нім ляже спати,
Бога за нас молити.

Тай ми по вечері
До сання лягаєм,
О щасливу нічку
Бога умоляєм.

159. Земля і небо.

Жиємо на землі. Тут маємо загороди, села і міста; вони получені дорогами і залізницями. За селом тягнуться рівнини і долини, горби і гори. На рівнинах і горбах маємо поля, на долинах луги, а на горах гаї і ліси. Долинами вються потоки і ріки, декуди є і стави. Кілько то життя на нашій землі!

В селах і містах живуть люде і домові звірята. У водах увиваються риби і раки, між корчами бrenять ко-

махи, а на галуззях дерев виспівують всілякі птиці. В лісах проживають дикі звірі, малі і великі.

Землю копаємо й оремо; її обсаджуємо й обсіваємо ріжним насінням. Земля родить нам збіжжє, ярину і пашу, корчі дерева і цвіти, овочі і гриби. Земля прокормлює людей та звірята. Земля то мати наша.

Високо над землею вноситься небо. Воно окружає землю довкола. Небо буває захмарене або погідне. На небі бачимо в день сонце, а вечером і в ночі місяць і звізди. Сонце виглядає мов дуже ясний кружок; воно освічує і ogrіває землю. Місяць не завжди однаковий: раз він тонкий і кривий, відтак грубий як півкружок, а на останку круглолиций. Часами місяця не видно зовсім. Ранком бачимо на сході неба ранішню, а вечером на заході вечірню зірницю.

Землю і небо зі всім, що є на них, називаємо світом. Цілий світ сотворив і удержує Господь Бог.

160. Люби землю рідну!

Із душі цілої із всего серденька
Люблю тебе, земле, ти моя рідненька.
Люблю і вас, ниви мої колосисті
І сади вишневі і луги цвітисті.
Люблю жайворонка, що, скоро лиш днина,
До труду та праці зове селянина.
Люблю я вас, гори, ліси та гайочки,
Ріки могутнії і тихі струмочки!
А в тих рік, струмочків чистенькій водиці
Тебе лише бачу, рідная землице,
Що мене годуєш ти, своєю дитину —
Тож тебе я люблю, люблю до загины.

161. Зверхність або старшина.

Родичі дома — то зверхність в родині. Їх слухають діти і слухає вся челядь та робить все, що вони приказують. Вони дбають о лад і порядок дома і стараються о добро всіх членів родини.

Учителі й учительки — то зверхність у школі. Вони уділяють дітям шкільним всіляких відомостей, стараються о образування дітей і добре їх поведення, а діти повинуються їм і сповняють всі їх прикази.

Зверхністю в громаді є війт або начальник. Він дбає о лад і порядок в громаді. Його поважають і слухають всі громадяни.

Священники — то духовна зверхність людей. Вони вчать своїх парафіян молитов, відправляють для них богослуження, уділяють їм святих тайн і поєднують з Богом, а парафіяни поважають їх і роблять все, що вони приказують.

Уряди і суди — то зверхність в державі. Вони стараються о спокій і добро в краю, а мешканці краю повинуються тим властям і стосуються до їх розпоряджень і приказів.

Найвищою зверхністю над всіми підданими є в Канаді прем'єр, а в Америці президент. Вони стараються о добро і щастя горожан.

Хто слухає властї, той слухає Бога. За непослух властї наступає кара.

ЗМІСТ.

—«О»—

	Сторона		Сторона
1. Молитва школяра	3	55. Загадки	37
2. Рідна хата	3	56. Млини	38
3. Хатина	4	57. Місто	39
4. Добра дитина	4	58. Київ, найстарше укр. місто	39
5. Як я була ще маленька	4	59. Коломийки	41
6. Око	5	60. Фармер	41
7. Отець і діти	6	61. Риби	41
8. Всевидяче око	6	62. Риби і дівчата	43
9. Отець і учитель	7	63. Зима	43
10. Ухо	7	64. В зимі	44
11. Найгірший сирота	8	65. Два робітники	44
12. Хлопець - сирота	9	66. Птах, щупак і рак	45
13. Тарабан	9	67. Святий Вечер	45
14. Барабан	10	68. Коляда	46
15. Подвіря	10	69. Пташки в зимі	47
16. Песик і котик	10	70. Просьба птичок	47
17. Яка твоя матерна мова	11	71. Йорданські свята	47
18. Іван Франко	12	72. Вдячний син	48
19. Хто ми?	13	73. Кирило	49
20. Тарас Шевченко	13	74. Будьмо услужні	49
21. Рідна мова	14	75. Сумління	50
22. Рука	14	76. Учітеса	50
23. Швачка	15	77. Напір	51
24. Співанка швачки	16	78. Дід і камінь	51
25. Осінь	16	79. Час	52
26. Діти і ластівка	17	80. Пільний коник і комаха	53
27. Добре серце	17	81. В зеркалі	53
28. Осінь	17	82. Спрітка Марнея	54
29. Ніс	18	83. Столяр, тесля і боднар	55
30. Говори правду	18	84. Будь обережний	56
31. Хлопаче життя	19	85. Мале мишеня	57
32. Язик	19	86. Перестороги	57
33. Три пари а одно	20	87. Коваль в кузні	58
34. Смачна капуста	20	88. Поважай вітця і матір	60
35. Я — чоловік	21	89. Газда	61
36. Церква	22	90. Ремісники	62
37. Ісус Христос межі дітьми ..	23	91. Хто працює, не бідує	63
38. Пісня до пресвятої Богородиці	23	92. Св. Ольга, перша християн.	
39. Корова, кінь, вівця та собака	24	ська княгиня українська	63
40. Нещасна одіж	25	93. З весною	64
41. Чистий Котик	26	94. Один до школи, другий	
42. Курч, качки і гуси	27	поза школу	65
43. Квочка і курята	29	95. Спочинок по праці	65
44. Пес і когут	29	96. Весна	66
45. Слива і сливки	30	97. Весна	67
46. Не рухай чужого	31	98. Боягуз	68
47. Жолудь і диня	31	99. Не смійся з каліцтва	68
48. Оріхи	32	100. Два каліки	69
49. За оріх	32	101. Не наближайтеся до заліз-	
50. Святий отець Никололай	33	ничих доріг	69
51. Пісня до св. отця Николая ..	34	102. Уперті хлопці	70
52. Я забув	34	103. Два когутики	70
53. Лис і ворона	35	104. Жалуй скотину	71
54. Слухай старших	36	105. Любов межі дітьми	71

Сторона		Сторона		
106.	Хрещення України	72	134. Наука — найбільший маєток	90
107.	Чесна дівчина	73	135. О Боже Творче світа	91
108.	На Великдень	73	136. Ліс	91
109.	Княгиня Ольга	74	137. У лісочок	92
110.	Ластівка	75	138. Шпак	92
111.	Наше тіло	75	139. Прогулька	93
112.	Дід і смерть	76	140. Діти, в гай	93
113.	Праця рільника в ріднім краю	76	141. Ящірка	94
114.	Веснянка	77	142. Чого потреба до будови дому	95
115.	Горобець	77	143. Забава діточа	96
116.	Ластівка і горобець	78	144. Вода	96
117.	Шануймо птиці	78	145. Дощ	97
118.	Добрийдень	79	146. Бджола	97
119.	Байка про вужа та господаря	80	147. Пасіка	98
120.	Учтивість хлопця	80	148. Непослушний хлопчик	99
121.	Страшний косар	81	149. Джерело, струя, потік, ріка	99
122.	Будь малим задоволений	82	150. Житні колоски	100
123.	Божа поміч	83	151. Перед жнивками	101
124.	Боже то Твоє діло	84	152. Літо на Україні	101
125.	Город	84	153. Приповідки	102
126.	Дівчина і цвіти	85	154. Підкова	102
127.	Цінне зіллячко	86	155. Пісня лінивого	103
128.	Білюх - капустяник	86	156. Притомний хлопець	103
129.	Тече вода	87	157. Чотири сторони світа	104
130.	Поля і луки	87	158. Вечер	105
131.	На полі	89	159. Земля і небо	105
132.	Багатство	89	160. Люби землю рідну	106
133.	Ой діти, діти	90	161. Зверхність або старшина	107

